

Književnost matura 2011

1.BIBLIJA

Imenujemo jo knjiga vseh knjig, saj je zaradi pomembne vloge pri širjenju krščanstva postala ena najpomembnejših verskih, kulturnih, literarnih in političnih knjig.

Sestavljena je iz stare in nove zaveze.

Stara zaveza (zgodovina Izraelcev do Kristusovega rojstva) je zapisana v hebrejščini in deloma v aramejščini in obsega 22 knjig. Pomembnih je 5 Mojzesovih knjig (peteroknjižje); Judom je po 10 božjih zapovedih zapisal temelje moralnega reda. Sestavljajo jo:

- zakoni
- preroki (preroške knjige)
- spisi (poučne knjige, povesti, psalmi)

Nova zaveza obsega 27 knjig in je napisana v grščini. Obsega:

- zgodovinske knjige (evangeliji po Luku, Mateju, Marku in Janezu)
- poučne knjige
- apostolska dela (12 apostolov)
- preroško knjigo

1.1 PRILIKA O IZGUBLJENEM SINU

▪ prilika

Kristus pripoveduje svojim učencem. To je zgodba, ki sporočilo (idejo) ponazarja s prisposodbo. Preprosta zgodba iz življenja (oče odpusti grešnemu sinu, ko se ta pokesa) izraža versko resnico (bog ljudem odpušča grehe). To resnico mora sprejemnik (bralec) sam ugotoviti na podlagi zgodbe. Najbolj opazno stilno sredstvo je nasprotje / antiteza med bratoma (en je dober, drugi je slab), med očetovo ljubezen in ljubosumnost starejšega brata, bil je izgubljen pa je najden, bil je mrtev pa je živ.

Pripoved govori o dveh sinovih, katerima je oče na zahtevo mlajšega sina razdelil svoje imetje. Mlajši sin je pobral svoj delež in šel v svet, starejši pa je doma skrbno gospodaril s svojim deležem. Mlajši sin se je v tujem svetu predal posvetnim užitkom. Kmalu je njegovo premoženje pošlo. Padel je tako nizko, da se je moral zaposliti kot svinjski pastir. Nekega dne je hotel pojediti rožiče, ki so bili namenjeni svinjam, vendar mu gospodar tega ni dovolil. Spoznal je, da se celo svinjam godi bolje, zato se je odločil oditi domov in prositi očeta odpuščanja. Oče je bil svojega sina resnično vesel in mu je odpustil vse njegove neumnosti. Dal ga je obleči v najlepša oblačila in nahranili so ga z najboljšo hrano. Starejšemu sinu, ki je doma skrbel za imetje to ni bilo všeč. Toda oče ga je podučil, da je razlog za veselje, kajti sin, ki je bil izgubljen je bil najden in sin, ki je bil mrtev, je oživel.

Zgradba: je iz Nove zaveze, iz Lukovega evangelija

Ideja: Odpuščanje in brezpogojna očetova ljubezen do pogršanega sina.

Osebe: Mlajši sin nastopa kot grešna ovca, oče pa je prisposoda Boga, ki odpušča vse grehe in hkrati nudi toplo zatočišče.

Slog: Slog je tipično svetopisemski. Najdemo:

- stalne svetopisemske besedne zveze (Rekel je tudi..., Ta mu je rekel...)
- antiteze (mlajši sin – zapravljivec: oče – dobitnik; mrtev in je oživel: bil izgubljen in je najden..., en brat je dober drugi je slab)

stopnjevanje (Brž prinesite...)
mnogovezje (in, in)

2.ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Razvoj grške književnosti se začne z epom. Ep je nastal iz junaških pesmi v katerih se prepletata mitologija in zgodovina. Ep je v verzih (heksameter 12 stopični), recitali so ga potujoči pevci ali rapsodi. Značilno zanj je obširno in podrobno pripovedovanje z različnimi zgodbami (epska širina). Snov so usodni boji in dejanja bogov ter velikih junakov. Najpomembnejša grška epa sta Iliada in Odiseja.

2.1 HOMER, ILIADA

je junaški ep

nastal je v 8. stoletju pr. n. št.

PREDZGODBA

Mit o Trojanski vojni:

Na svatbo boginje Tetide so bile povabljeni vsi razen boginje prepira Eride. Ker je užaljena vrže med svate zlato jabolko z napisom »Najlepši« (jabolko spora). Zanj se potegujejo tri boginje, ki za rabsodnika pokličejo kraljeviča Parisa. Hera mu ponudi kraljestvo, Atena slavo in modrost, Afrodita pa srečo v ljubezni in najlepšo žensko. Paris izber Afroditoj s čimer se zameri z zavrnenima boginjama, ki ščitita Grke. Kasneje Paris obišče kralja Menelaja in odpelje njegovo ženo Heleno. Kralj je užaljen, zato Grki izberejo močno vojsko in napadejo Trojo. Vojna traja 10 let, preden Troja pade (Grki jo zažgejo in Trojance izženejo).

Iliada:

Dogaja se 10 leto vojne in prikazuje dogodke tik pred padcem Troje. Zgrajena je iz 24 spevov, glavni motiv je Ahilova jeza. Ahil je najpomembnejši grški junak. Ahil je bil sin boginje Tetida, njegov oče pa je bil kralj Pelej. Pokonča ga Paris, ki ga zadane s puščico v peto. Ahil se sporeče z Agamemnonom in najslavnejši grški junak se umakne iz spopadov. Svojo vojno opremo prepusti prijatelju Patroklu, ki ga v vojni ubije trojanski kraljevič Hektor. Žalost zaradi prijateljeve smrti ohladi Ahilovo jezo in plane v boj. V dvoboju ubije Hektorja, njegovo truplo vlačijo po bojišču in ga namerava pustiti nepokopanega. Nato si, vendar premisli in ga vrne Trojancem, da ga lahko slovesno pokopljejo. S smrtjo največjega junaka je usoda Troje zapečaten.

Hektorjevo slovo

Pri vratih, ki so vodila na polje se je Andrómaha z pestunjo, ki je v roki zibala otroka poslavljala od svojega moža in otrokovega očeta Hektorja. Žena ga je v solzah prosila naj se ne gre bojevat za Trojo, ker ga bodo Akadci ubili in tako bo ostala čisto sama z otrokom, saj nima nikogar več. Ima le njega, ki ji je bil oče, mati, brat in mož. Toda Hektorja ne more prepričati. Hektor ji pove, da če bi ostal, bi ga bilo sram pred Trojanci pa tudi srce mu veli naj brani Trojo. Hektorju je žal za sina, ki plane v jok, ko vidi očeta v čeladi. Ko se je Hektor poslovil od otroka, se je pomolil Zevsu in drugim bogovom, naj bo tudi sin kdaj izvrsten bojevnik, ki bo branil Trojo pred sovražniki. Ko se je pomolil, je ženi naročil naj se vrne domov, sam pa je odšel. Žena se je na poti domov obračala za njim. Ko je prispela do doma, je našla obilo služabnic, ki so objokovale Hektorja, kot da je že mrtev.

Hektorjeva smrt

Na bojišču sta se bojevala Hektor in Ahiles. Hektor predlaga Ahilesu, da tisti, ki zmaga vrne truplo njegovim ljudem. Ahiles predloga ne sprejme in pravi, da med sovražniki ni dogovora. Ahil je vrgel v Hektorja kopje, vendar je zgrešil, ker je počepnil. Tako je ostal brez orožja in boginja Atena mu naskrivaj vrne kopje. Hektor je prepričan, da boj še ni končan in da se Ahil samo hvali. Hektor zadane Ahila, vendar se ta zaščiti s kopjem. Hektor ostane brez orožja. Ahil ga zadane. Atena pretenta Hektorja, ki je postal poražen. Hektor spozna, da bo umrl kot mož in da se ga bodo takega tudi spominjali. Ahil napade in ga zadane v vrat. Pove mu, da se mu maščuje, ker je ubil njegovega prijatelja in da ga bodo požrli psi. Hektor Ahila prosi naj vendarle preda truplo in mu obljubi zlato in broneno posodo, Ahil ga ne usliši in mu reče naj umre. Hektor res umre, še prej pa mu odvrne naj se pazi, saj bo slej ko prej tudi on umrl.

Dogajanje v epu je pomembno, prikazuje odločilni spopad. Nastopajoče osebe so bogovi in veliki junaki. Bogovi o vsem odločajo.

Nad njimi je samo še usoda, ki je v naprej določena in znana. Človek torej ni svoboden, ampak je podrejen višjim silam. Največja vrednota v Iliadi je junaštvo, ki se dokazuje na bojišču.

Motiv: slovo moškega, ki odhaja v boj oziroma na vojno, od domačih – Hektorjevo slovo, Ahilova jeza, različna usoda moškega in ženske v vojni

Zgradba: 24 spevov, ki so pisani v verzih, vrh je v 22 spevu (Ahil se bojuje s Hektorjem)

Osebe: Ahil – najpomembnejši grški junak, sin boginje Tetida, njegov oče je bil kralj Pelej. Hektor – najstarejši sin trojanskega kralja Priama in kraljice Hekabe, ima sina in ženo

Prostor: Sredozemlje, obale pred malo Azijo

Čas: 8. st. pr. n. št. 51 dni

Slog: številne prisposodbe (primere oz. komparacije, npr: narasel hudournik utrgal skalo, ruje drevesa...), Verz je heksameter ali šestomer (5 daktilov in 1 trohej). V 22. spevu so okrasni pridevki (sveta prisega, krilate besede, ...), dialog.

- Značilnost Iliade je *ritmična razgibanost* (stalno izmenjavanje žalosti in veselja, zmage in poraza, boja in počitka)
- Značilna tudi *epska širina* (avtorju se nikamor ne mudi, vse opisuje na dolgo in široko, tudi v najbolj napetih trenutkih)
- Pogosta je *homerska primera* (zelo obširno in umetelno izpeljana primera, ki primerja bistvene značilnosti nekega dogodka z drugim, ponavadi obsežnejšim dogodkom)

2.2 SOFOKLES, ANTIGONA

Je tragedija o Ojdipovih otrocih. Prikazuje spopad med oblastjo (= Kreon) in posameznikom (= Antigona) oz. med zahtevo po slepi pokorščini (= K.) in moralnimi zakoni (= A.), ki niso zapisani, vendar so večni. Ker Antigona zagovarja moralne zakone ima prav, čeprav je fizično uničena je moralno zmagovalka. V središču niso bogovi ampak človek.

KREON IN ANTIGONA

Najprej zbor zapoje pesem o Antigonovi družini. Po pesmi pride stražar z vklenjeno Antigono. Kreonu pove, da so jo ulovili, ko je hotela truplo vnovič zagrebsti. Kreon nato začne Antigono izpraševati, ta mu vse prizna. Kreon obsoja tudi Ismeno, vendar Antigona reče, da Ismena ni nič naredila. Kreon Antigono obsodi na smrt in s tem sinu Hajmonu razdruge zaroko. Kreon in Hajmon se kregata, da Antigona ni kriva in da je obsodba nepravilna,

vendar Kreon sina ne posluša. Zbor poje pesem o Erosu (bogu ljubezni). Iz palače preženejo Antigono, ki pravi zboru, da gre v smrt s častjo in slavo. Prerokovalec Tejrezias Kreona prepričuje, da naj reši Antigono, vendar Kreon ne posluša nikogar. Ko se Kreon čez čas odloči rešiti Antigono je prepozno. Poleg Antigone si je življenje vzel tudi Hajmon. Ko to sliši Evridika, Kreonova žena in Hajmonova mati, si tudi ona vzame življenje. Kreon pa ostane sam.

Zvrstno-vrstna opredelitev: tragedija

Zgradba: Zgrajena je po *dramatskem trikotniku*: *zasnova* (prepoved pokopa Polinejka in smrt tistemu, ki bi ga pokopal), *zaplet* (Antigona sestri izda načrt o pokopu, sestra ji noče pomagati), *vrh* (Antigona pokoplje brata, Kreon jo brez opravičila obsodi na smrt), *razplet* (samomor Antigone, Hajmona in Kreonove žene) in *razsnova* (dokončno strt Kreon, tudi sam si želi smrti)

Ideja: Glavna ideja je upor posameznika zoper sistema države, ki ni demokratičen.

Problem: Konflikt med Antigono, ki svoj upor opravičuje z zapovedmi religije, na kateri temelji družinsko pravo, in Kreonom, ki se sklicuje na moč in pravo posvetne države, da odloča o usodi podložnikov.

Osebe: Antigona – predstavlja ljudstvo, posameznika, človeške pravice,... Fizično propade, moralno zmaga.

Kreon – ostane živ, vendar je moralno strt

Prostor: kraljeva palača v Tebah

Čas: 442 pr. n. št.

Slog: Antigona dobi *simbolične razsežnosti* – predstavlja ljudstvo, posameznika, človekove pravice, medtem ko je Kreon tiran (absolutni vladar), ki predstavlja zakone, državo (krši nenapisane, večne božje zakone), upoštevana je *enotnost kraja, časa in dogajanja* (kraljeva palača v Tebah, od jutra do večera, Antigonina upornost), napisana je v *sintetični dramski tehniki* (dogodki si sledijo kronološko), velik vpliv ima *zbor* – je glasnik modrosti in je kritičen do pogubnih oblasti; dramsko dogajanje povezuje, ga pospešuje in umirja.

3 SREDNJI VEK

Začne se 476 n. št. (propad Z Rimskega cesarstva) in traja do 1492 (Kolumb odkrije Ameriko).

SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST

Značilen je fevdalizem, ki pomeni nazadovanje. Prevladal je monoteizem, uporabljali so latinščino. Znanost se ni razvila, pomembna je bila krščanska filozofija (sholastika).

- lirika: trubadurska lirika, potujoči študentje, meščansko pesništvo
- epika (najbolj razvila): romani, novele, legende, nacionalni epi
- dramatika (se ni razvijala): igre z versko tematiko (pasijoni, mistejiri, moralitete...), farse, burke...

3.1 DANTE Božanska komedija

Verski ep

Je ep, sestavljen iz sto spevov. Urejeni so v tri dele – kantike. Naslov prve je Pekel, druge Vice in tretje Nebesa. V prvem, uvodnem spevu je opisan začetek nenavadnega potovanja; Dante potuje po posmrtnih pokrajinah, po peklu, vicah in nebesih. Pogovarja se s dušami in

premišljuje o življenju in smrti, večnosti, krščanski veri in božji mogočnosti. Pri tem mu pomaga najprej Vergil, rimski pesnik, čigar poezijo je Dante neizmerno cenil, nato pa Beatrice, Dantjeva velika ljubezen. Oba sta v besedilu alegorično predstavljena, zato Božansko imenujemo versko-alegorični ep, saj temeljii na krščanskem dojetanju življenja in smrti,

Zgradba:

kitica: tercina

verz: jambski enajsterec

italijanski jezik srednjega veka

uvodni spev +3x33 spevov (Pekel, Vice, Nebesa)

3.2 BRIŽINSKI SPOMENIKI,

- najstarejši ohranjeni zapis v slovenskem jeziku, zapisano v latinici v karolinški minuskuli
- nastali okoli leta 1000 ob Vrbskem jezeru
- obsegajo 3 obrazce, 1. in 3. sta prevod nemških spovedi obrazcev za človeštvo ter o odrešilnem učinku vere, spovedi in kesanja, najpomembnejša je druga - pridiga o grehu in pokori

4.RENESANSA

4.1 GIOVANNI BOCCACCIO Dekameron – Novela o sokolu

Dekameron je prvo veliko delo italijanske proze. Vsebuje sto novel, ki jih združuje enoten okvir – zbirka se začne z realističnim opisom kuge, zato se 10 mladih ljudi (sedem deklet in trije fantje) odloči zapustiti okuženo mesto. Zatečejo se v podeželsko vilo, kjer si čas krajšajo s pripovedovanjem zgodb. Vsak dan vsak med njimi pove eno zgodbo, ker je pripovedovalcev 10 nastane v 10ih dneh 100 zgodb. V ospredju vseh novel je čutna ljubezen, prikazana v najrazličnejših življenskih položajih. Boccaccio poveljuje človečnost, naravnost, spontanost in svobodo, norčuje pa se iz lažne morale.

Novele petega dneva govorijo o ljubeznih, ki se po številnih nezgodah srečno končajo. Friderik degli Alberighi je zaljubljen v gospo Giovanni, ta pa ni zaljubljena vanj(federigo zaradi nje postane reven in se preseli na majhno posestvo). Kmalu je ovdovela. Ko se je čez poletje s svojim sinom odpravila na deželo na svoje posestvo, blizu Federikovega, je njen sin vzljubil Federikovega sokola, ki je bil edino kar je Federiku še ostalo. Deček je zbolel in mati je bila žalostna. Sin si je zaželel sokola. Mati je odšla k Federiku in ga prosila, če bi pri njem lahko obedovala. Ker ta ni imel ničesar drugega, gospo pa je ljubil, ji je pripravil svojega sokola. Ko ga je gospa pri obedu prosila za sokola, ji je povedal, da ga je skuhal zanjo. Najprej ga je okregala, kasneje pa je dojela kako se je žrtvoval zanjo. Sin je umre. Giovanna se z Friderikom na koncu poroči.

Novela – pripoved krajšega ali srednjega obsega, s snovjo iz resničnega življenja. V središču je ponavadi en sam dogodek, pogosto ima pomembno vlogo kak predmet. Nastopa malo literarnih oseb, zaplet in razplet sta hitra, presenetljiva in učinkovita (podobno kot pri drami)

4.2 WILLIAM SHAKESPEARE Romeo in Julija

Tragedija

Tragična usoda mladih zaljubljenecv iz sprtih družin. Dogajanje poteka v petih dejanjih v 15. st. v Veroni, kjer živita usodno sprti družini Montegi in Capuleti. Na ples pri Capuletovih se vtihotapi Romeo Monteg, kjer se na prvi pogled zaljubi v Julijo Capulet. Hitro se odločita za skrivno poroko, pri čemer jima pomaga menih Lorenzo, saj upa, da bo poroka pripomogla k spravi sprte družine. V spopadu med sovražnimi člani družin pa Romeo ubije Julijenga bratranca Tibalta (iz maščevanja; Tibalt je ubil Mercutia – Romeovega dobrega prijatelja), zato je izgnan iz mesta. Julijina družino jo želi poročiti z Parisom, na pomoč pa ji priskoči Lorenzo, ji da napitek, ki povzroči navidezno smrt, hkrati pa pošlje Romeu sporočilo naj pride po ljubljeno. Romeo nikoli ne dobi sporočila, vendar od drugega sla izve novico o ženini smrti. Obupan se vrne v rodno mesto, kjer pred Julijino grobnico sreča Parisa in ga v dvoboju ubije. Sam izpije strup in umre. Ko se Julija zbudi iz navidezne smrti, se v žalosti ob pogledu na romea zabode z njegovim bodalom. Sprti družini pa se spravita.

Elizabetinsko gledališče – je nastalo med vladavino Elizabete 1. Gledališče je bilo zelo priljubljeno, obiskovali so ga ljudje vseh slojev. Drame so zajemale snovi iz številnih virov; srednjeveških dram in kronik, antičnih virov ter renesančnih novel. Dramatiki niso upoštevali klasičnih pravil; v dramah nastopa veliko oseb, številno dogodko se vrstijo v dolgem časovnem obdobju in na različnih krajih, mešajo se vezana in nevezana beseda, tragični in komični elementi. Izoblikoval se je tudi poseben tip elizabetinskega odra, ki je omogočal neposreden stik gledalcev z igralci; gledališča so bila grajena po podobnem načrtu, na zunaj je bila stavba okrogla, štirioglasta ali večkotna. Na sredi je bil velik prazen prostor, v katerem so stali gledalci, ta del se je imenoval dvorišče. Na notranji strani lesene stene so bile galerije za premožnejše gledalce ter lože za gospodo. Oder je segal daleč v parter in je bil kar s treh strani obdan z gledalci. Ni bilo zastora. Na oder je vodilo dvoje vrat, med katerimi je bila sobica z zaveso. Nad to sobico je bil balkon v višini galerije. Oder je bil zelo velik in omogočal tudi mogočne prizore. Predstave so potekale pri dnevni svetlobi, scena je bila skromna, kostumi pa razkošni.

Shakespearova tragedija - poudarek je na človeku in njegovem značaju, veliko število oseb, obsežnost, več prizorišč

Tragedija – je književna zvrst, ki za razliko od komedije opisuje tragično dogajanje. Tragedija je igra, v kateri junak podleže v boju s sovražno usodo (kar velja predvsem za antične grške komedije), zaradi nasprotij v svoji duševnosti in značaju ali zaradi spopada z nenaklonjenim okoljem.). Vsebuje petstopenjsko zgradbo: zasnova (uvod), zaplet, vrh, razplet in razsnova (tragični konec)

4.3. Miguel de Cervantes: BISTROUMNI PLEMIČ DON KIHOT IZ MANČE

Roman je najobširnejša renesančna prozna zvrst. Podobno kot ep se je tudi roman razvijal v različnih smereh: viteški, pustolovsko - ljubezenski roman, pastirski in pikareskni roman (španski izvor; picaro = slepar, malopridnež; pikareskni roman pripoveduje o prigodah potujočega viteza). Sintezo naštetih tipov romana najdemo v znamenitem Cervantesovem romanu Don Kihot.

Miguel de Cervantes Saavedra (1547 - 1616) je izšel iz španske zdravniške družine. Bil je vojak, tudi suženj, ukvarjal se je z izterjavo davkov in bil celo zaprt. Kasneje se je preživljal

kot poklicni pisatelj v Madridu. Pisal je novele, romane in drame. Z Don Kihotom je ustvaril prvi veliki novoveški roman.

Roman je izšel leta 1605 in 1615 v dveh delih. Najprej je nameraval Cervantes napisati parodijo na viteške romane, vendar je delo preraslo v tragikomičen prikaz temeljnih družbenih problemov. Roman sestavlja vrsta epizod, ki pripovedujejo o dogodivščinah glavnega junaka in njegovega oprode Sanča Panse, osrednjo pripoved pa prekinjajo številni novelistični vložki. Don Kihot je reven plemič, ki zelo rad prebira viteške romane. Nekoč zbolí, ko pa ozdravi, misli, da je vitez. Omisli si viteško opravilo, najame oprodo, izbere pa si tudi izvoljenko svojega srca. Tako preobražen odide dogodivščinam naproti.

Odlomek iz 4. poglavja prikazuje don Kihota na poti iz krčme. Med ježo je naletel na kmeta, ki je pretepal k drevesu privezanega fantina, češ da mu tako slabo varuje čredo ovac, da je čreda vedno manjša. Don Kihota v strašni "viteški" opravi se je kmet seveda ustrašil, odvezal fanta in prisegel pri viteškem redu, da bo fantu plačal, kar mu je dolžan. Ker ni bil vitez, ga prisega seveda ni k ničemer zavezovala. Komaj je don Kihot, ves zadovoljen, ker je pomagal popraviti krivico, odjahal, je kmet spet nadaljeval s tepežem.

Odlomek iz 8. poglavja pa govori o "sijajnem uspehu", ki ga je don Kihot doživel v spopadu z mlino na veter. Don Kihot je mline na veter zamenjal z velikani, ki jih je seveda treba ugonobiti. Oproda Sančo Pansa ga je zaman prepričeval, da se moti. Ko je zapičil sulico v krilo prvega mlina, ga je veter tako silovito zavihtel, da je zdrobil sulico na kose, konj in jezdec pa sta odfrčala daleč stran. Don Kihot se je spet skobacal na konja in godrnjal, da je vojaška sreča pač opoteča.

Ob don Kihotovih prigodah se pokaže, da so nekdanji srednjeveški ideali (npr. viteški kodeks) samo lepi prividi, stvarnost je čisto drugačna, grda in nesmiselna. Junakova vera v te izginule ideale (idealizem) je komična, obenem pa tudi tragična. Don Kihotovo nasprotje je njegov oproda Sančo Pansa, ki na življenje gleda povsem realistično.

5.LJUDSKO SLOVSTVO

5.1 Od lepe Vide

Slovenska socialna, družinska in psihološka balada, motivno povezana s sredozemskimi bladamí o nasilno in zvijačno ugrabljeni ženi-materi. Snov zanjo sega v čas arabskega – mavrskega plenjenja po sredozemskih obalah in notranjosti dežel.

Po mnenju Ivana Grafenauerja lahko prepoznamo vsaj 19 različic. Vsem je skupen motiv nasilne ugrabitve zveste žene-matere, razlikujejo pa se v razpletu Vidine usode po ugrabitvi. V prvo skupino variant o Lepi Vidi uvrščamo pesmi s tragično razsnovo, ko se Vida zave ugrabitve, skoči v vodo in se raje odloči za smrt kot za suženjstvo (ihanska varianta). V drugi skupini so pesmi z elegičnim koncem – zamorec Vido odpelje v Španijo, kjer doji kraljičinega otroka (ribniška varianta). V tretji skupini so poznejše variante s srečnejšim koncem – Vida sicer postane roparjeva ljubica, a se čudežno, s sončevo pomočjo vrne domov (kroparska varianta).

Na poznejše literarne predelave je vplivala Prešernova prepesnitev ribniške različice Lepe Vide. Motvi pa so prevzeli še številni besedni umetniki – Josip Jurčič, Josip Vošnjak, Ivan Cankar, France Bevk....

Variante/različice – različne oblike ljudske pesmi ali pripovedi, ki so nastale pod različnimi zgodovinskimi, družbenimi razmerami, govornih položajih in jezikovnih območjih, kar vpliva na oblikovne in vsebinske spremembe istega motiva. Variantnost je temeljna značilnost ljudskega slovstva.

Rošlin in Verjanko

Glavni motiv balade je zelo star, morda celo indoevropski. Pozneje se je navezal na starogrško zgodbo o Orestu, ki ubije mater Kitajmnestro in strica ter tako maščuje očetovo smrt. V Literaturi je motiv znan iz Shakespearove tragedije Hamlet. Slovanom so ga z antično bajko posredovali balkanski Romani, kar nakazujejo tudi imena oseb. Na slovenskem je znanih nekaj različic, med drugim tudi dve Prešernovi predelavi.

6.1 REFORMACIJA

Književnost slovenske reformacije se začne z letom 1550, ki izideta prvi slovenski tiskani knjigi, Trubarjeva Abecednik in Katekizem. Protestante je pri njihovem delu vodila verska vnema. Želeli so, da bi ljudje spoznali prave verske resnice in skušali po njih živeti. O tem piše tudi Trubar v prvi slovenski knjigi.

Na slovenskem se je za reformacijo navduševal meščansko plemiški sloj.

Drugi reformatorji so še bili:

- Jurij Dalmatin (prevod Biblije);
- Adam Bohorič (prva slovenska slovnica Zimske urice);
- Sebastijan Krelj (jezikoslovec);.

Pomen:

- Cerkevni obredi so potekali v domačem jeziku;
- Dobimo prve slovenske knjige;
- Dobili smo prvi slovenski pravopis in enoten knjižni jezik;
- Pomembna pridobitev je tudi zavest o skupnosti vseh Slovencev

6.1.1 PRIMOŽ TRUBAR, PROTI ZIDAVI CERKVA

- spomini ali memoarji

Trubar v pridigi pridiga o zidavi cerkva v času, ko je služboval v Loki pri Zidanem Mostu. Trdil je, da so bile mnoge cerkve sezidane zaradi praznoverja. Za primer takega praznoverja je postavil žensko, ki je trdila, da k njej vsako noč prihajata sveti Rok in sveti Sebastjan z zahtevo, naj se zgradi nova cerkev, sicer bosta poslala pomor in kugo nad ljudi in živino. Ljudje so izmišljeni govorici verjeli in v strahu pred uresničitvijo groženj sezidali kapelo. Ker pa je Trubar temu odločno nasprotoval, so ga farani hoteli pretepsti in komaj jim je pobegnil. Nato je k ženski poslal svojega kaplana, da jo je natančneje vprašal o prikazovanju svetnikov. Tedaj se je ženska izdala, saj je kaplanu potrdila popravek, da so svetniki beli in ne črni, kot je ona trdila.

V drugem primeru je Trubar izpostavil primer pozidave samostana blizu njegovega rojstnega kraja, prav tako iz praznoverja. Tega naj bi vaščani sezidali, ker so njegov stric in še dve ženski trdili, da se jim prikazuje Marija in zahteva nov samostan. Farani so ga res sezidali, a od tega so imeli največ koristi duhovniki in cehmojstri, ker so na ta račun udobno in razkošno živeli, na koncu pa so vsi umrli grozne smrti. Nesrečno so umrli tudi Trubarjev stric in ženski, ki so trdili, da se jim prikazuje Marija.

Trubar je očital duhovščini, da zaradi svojih koristi o tem molči, in jih opozarjal, da se bodo cvrli v peklju, če se ne bodo pravočasno spokorili.

Ideja: ljudem dopoveduje tipične protestantske ideje:

- da naj ne zidajo cerkva
- govori proti praznoverju in čaščenje svetnikov
- pridiga proti bogatenju duhovščine
-

Slog:

→ slog pisanja je *protestantski*: misli posreduje preprosto in nazorno, slikovito; ne uporablja metafor in metonimij, besede uporablja v prvotnem pomenu, stavki so kratki
 → jezik je poln *germanizmov* (farmošter, ofer...), arhaizmov (dejo, pridigujo...)
 → osnova izražanja je *govor Ljubljančanov*, tokrat precej dolenjsko obarvan, pisava je *latinica*

6.2 PROTIREFORMACIJA IN BAROK

Konec 16. stol. se katoliška cerkev opomore in skuša pridobiti izgubljeni ugled. Nastopi obdobje katoliške protireformacije. Delovati začnejo verske komisije z nalogo zatreti reformacijo. Protestanti so izgnani, njihove knjige požgane (v Ljubljani so zažgali 11 vozov knjig). Ohranijo samo Biblijo.

6.2.1 JANEZ SVETOKRIŠKI, NA NOVIGA LEJTA DAN

Odlomek iz pridige Na noviga lejta dan je namenjena zakoncem, izpostavlja strpnost in potrpežljivost med njimi. Ta misel se pojavlja v vseh zgodbah, po vrhu vsega jo Svetokriški poudari z latinskimi citati. Osnovna metafora robec je postavljena na začetek, nato se v celotni pridigi ponavlja in poslušalcem na konkreten način kaže kako naj ravnajo v zakonu, če hočejo živeti srečno.

Prvine in značilnosti baročnega sloga:

Kopičenje ponazorilnih zgodb (o robcih, o Liviji in Avgustu..), citatov ali navedkov, razlaganje, stopnjevanje, nagovarjanje.

V tem delu Svetokriški svetuje, kakšen naj bo zakon, da bosta mož in žena srečna. Najprej je navedel zgodbo o zakonskem paru iz Rima. Ženin je nevesti nekega dne poslal robček, na katerem je bila izvezena podoba cesarice Livije, nad njo pa je pisalo: Si tu sic. (Taka bodi.), kajti Livija je bila zelo dobra in potrpežljiva s svojim možem cesarjem Avgustom, čeprav je vedela, da ji ni zvest. Ker mu tega ni nikoli očitala, jo je ljubil. Nato je tudi nevesta ženinu poslala robček s podobo filozofa Sokrata, nad njim pa je pisalo: Et tu sic. (In tudi ti bodi tak.), kajti tudi za Sokrata je veljalo, da je bil potrpežljiv in prijazen do svoje žene Ksantipe, čeprav je veljala za zelo hudobno in jezljivo. Zakonca iz Rima sta se popolnoma strinjala, da bosta v zakonu vladala sreča in mir, če se bodo žene obnašale kot Livija in možje kot Sokrat. Druga zgleđna zgodba, ki jo je izpostavil Svetokriški, se je dogajala na domačih tleh. Nekega dne je mož prinesel domov dvanajst drozgov, da bi jih žena pripravila za kosilo. Ona je začela možu nasprotovati, da to niso drozgi, ampak kosi. Ker mu je to kar naprej ponavljala in ponavljala, se je je mož naveličal in jo pretepel. Prihodnje leto ob istem času se je žena dogodka spomnila in z njim ponovno začela izzivati moža. Začela sta se prepirati in zgodba se je ponovila; še več! Prepír se je prenesel na sosede in nato po vsej vasi; nazadnje so se prepírali vsi zakonci v vasi. Svetokriški je zato svetoval, naj bodo žene ponižne kot Livija in svojemu možu pokorne kot Gospodu

Naslednja zgodba predstavlja ženo, ki je imela ničvrednega moža, saj je morala vse postoriti sama, zato ga je večkrat tepla. Nekega dne je odšla po opravkih, možu pa je naročila, naj popazi na piščance, da jih ne bi pojedel jastreb. Sprva jih je res pazil, pozneje pa je zaspal. Medtem pa je priletel jastreb in enega piščanca odnesel. Ko je žena prišla domov in opazila, kaj se je zgodilo, je moža pretepla. Naslednji dan je žena ponovno odšla od doma. Možu je

spet zaupala v varstvo piščance, hkrati pa mu prepovedala jesti iz lonca, češ da je v njem strup (čeprav je bil med). Da mož ne bi izgubil piščancev, jih je navezal na vrstico, a ko je priletel jastreb, mu je zato odnesel vse piščance, ne le enega. Mož se je tega tako prestrašil, da se mu je zdela smrt najboljša rešitev, zato se je odločil pojesti strup iz lonca. Ko je žena prišla domov in videla, kaj se je zgodilo, je bila sprva jezna, kaj kmalu pa je spoznal, da se ni vredno jeziti, če mož noče pomagati.

V zadnjem delu je Svetokriški ženam priporočal, naj se obnašajo kot Livija, saj ne živijo v Indiji, kjer je lahko tudi žena glava družine, temveč v drugem svetu, kjer je mož nad ženo kot Kristus nad Cerkvijo. Kakor je Cerkev podložna Kristusu, tako naj bo žena v vsem podložna svojemu možu. Možem pa je priporočil, naj bodo tudi oni tako kot Sokrat: do svojih žena naj bodo potrpežljivi in ljubeznivi. Svoje žene naj ljubijo, kot je Kristus ljubil Cerkev.

Ideja: Če mora mož potrpeti z ženo, bo žena potrpežljiva z možem

Čas: 1697

Slog: baročni; latinski citati, primeri, zgledi ponazoritev, ponavljanje, zamenjalni besedni red, retorično vprašanje, nagovarjanje, stopnjevanje

Zgradba: zgrajena je po *sholastičnem vzorcu* – razdeljena je na 4 dele: *temo* (napoved, o čem bo pridigar pridigal), *uvod* (je pomemben, saj naj bi pritegnil pozornost vernikov), *jedro* (zelo razvlečeno, saj glavno misel dokazuje s citati in različnimi zgodbami) in *zaključek* (povzetek pridige)

7. RAZSVETLJENSTVO

Je družbeno in kulturno gibanje povezano z gospodarsko krepitvijo in osvobajanje meščanstva. Razsvetljenci so kritizirali fevdalno družbo in miselnost, cerkev in verske dogme, absolutno oblast in državne ustanove. Zahtevali so versko strpnost, svobodo mišljenja, pravico posameznika od blaginje, sreče in lastnine. Njihov cilj je čim večja človekova tuzemska sreča. Človek je po svojem bistvu dober in razumen, zato ima pravico zadovoljiti svoje potrebe in po svojih nadzorih zaupati svet. Razsvetljenci so poudarjali pomen razuma (racionalizem), izkustva (empirizem- dokazana dejstva), kritičnost in vsega koristnega (utilitarizem).

Leta 1789 dobimo Slovenci prvo komedijo (3 gesla: svoboda, enakost, bratstvo).

Literatura služi predvsem za širjenje idej, zato se razvijejo zvrsti, ki so poučne in zabavne: satirični roman, epigram, basen, dramatika.

Na Slovenskem je to čas pospešenega prebujanja narodne zavesti med izobraženci. Vladata razsvetljena absolutista Marija Terezija in Jožef II., ki izvedeta vrsto reform (ideje pridejo z zamudo, so drugačne). Pri nas je več kmečkega življenja in ni meščanstva.

Slovensko razsvetljenje oz. prerod je usmerjeno predvsem izobraževanju preprostega človeka in postavljanju temeljev nacionalne oz. narodne literature. Izobraženci delujejo v skupinah oz. krožkih.

7.1 VALENTIN VODNIK *Pesma na moje rojake*

Izšla je v zbirki *Pesme za pokušino* (1806), v njej nagovarja Slovence k razumnemu, naravnemu, delovnemu in poštenemu življenju, saj je to pogoj za srečo in napredek.

Sinekdoha govorna figura, vrsta metonimije, posredno poimenovanje nečesa, npr. celote z delom, ednine z množino, določenega števila z nedoločeni; npr. strgan rokav = ubožstvo
Alpska poskočnica posebna oblika verza in kitice, spesnena v plesnem ritmu s tričetrtinskim taktom, znana v ljudski poeziji, pri Vodniku in Linhartu: dvostopični verzi so oblikovani iz dveh amfibrahov, vendar so popolni le lihi; rime so ponabadi pretrgane (abcd)

7.2 ANTON TOMAŽ LINHART Ta veseli dan ali Matiček se ženi

Predelava Beaumarchaisove Figarove Svatbe. Ohranil je nekatere značilnosti izvirnika, predvsem lahkotno rokokojsko radoživost in bogastvo različnih vrst komike, le izvirne demokratične in razsvetljenske ideje je man priostril;

- doganjanje prenese iz Španije na Gorenjsko
- uporabi veliko manj oseb (edini izvirni like je Zmešnjava)
- dodan je prizor na sodišču (vrh)
- manj prizorov
- ohrani osnovno razsvetljensko idejo – razum
- jezik ustreza pogovorjalnemu jeziku (drugačen pogovorni jezik med npr. Matičkom in Nežko kot med Nežko in baronico)
- končno sporočilo komedije : bistrourni kmečki sloj, ki je pošten in delaven si bo zagotovil srečnejšo bodočnost
- Linhart velja za utemeljitelja slovenskega odrskega jezika
- smešenje in kritika socialne, politične in moralno-etične napake tedanjega podeželskega kranjskega plemstva in sodnega uradništva

Komedija o graščinskem vrtnarju Matičku in njegovi Nežki, ki jo zalezuje omejeni, a vztrajni baron. Razplete se v enem dnevu. Tako kot v francoskem izvirniku, je tudi Linhart osmešil barona, razkrinkajo ga predvsem Matiček, Nežka in baronica Rozalka. Osrednji dramaturški vozle je ljubezen. Komedijski zaplet sproži advokat Zmešnjava, ki brinese baronu Smrekaričino tožbo z zahtevo po vrnitvi sposojenih kron, zato mora Matiček na sojenje. ..Baron se na koncu osmešen in spokorjen vrne k svoji ženi Rozalki, ki mu odpusti. Ob koncu vsi veseli zapojejo in zapešejo, eni osrečeni, drugi osmešeni.

satirične prvine namen je razkrinkati, osmešiti človeške slabosti in politične razmeres pretiravanjem, karikiranjem.

Začetki slovenskega gledališča uprizoritev Županove Micke 1790 = rojstni dan Slovenskega gledališča.

8. ROMANTIKA

Je usmerjena v človekov notranji svet, poudarja čustva in razpoloženja. Prevladuje tudi pesimizem, občutki razočaranja in minljivosti, poveličevanje lepote in svobode. Ustvarjalci opisujejo nenavadno, izjemno, naključno, osebam se lahko zgodijo nenavadne reči.

Romantični junaki so osamljeni, razočarani individualisti, ki so notranje bogati in plemeniti, vendar živijo v sporu s svetom, zaradi česar zapadejo v svetobolje in pesimizem. Pogost je tudi beg pred nelepim svetom v preteklost ali izmišljene kraje. Romantična književnost prikazuje nasprotja v človeku in svetu. Jezik je pogosto pridvignen močno čustven. Tipično romantična poezija upesnjuje nesrečno, neuslišano ljubezen, osamljenost človeka v družbi,

človekovo minljivost, neskončnost narave, hrepenenje po svobodi, sovraštvo do nasilja, povečanje pesnika in njegovega poslanstva.

V romantični prozi se uveljavi poseben tip romana pisan v verzih ali pismih ali v obliki dnevnika. Ti romani so polni čustev, monologov junakov in njihovega razmišljanja. Junaki so izjemni, nenavadni ljudje, ki gojijo silna čustva in strasti, so izobčeni iz družbe, ker jih ne razume v svoji podlosti in zaostalosti, zato so t.i. odvečni ljudje.

8.1 FRANCE PREŠEREN, SONETNI VENEC (8. SONET)

Literarno obdobje/smer: romantika na Slovenskem

Zvrstno-vrstna opredelitev: lirika, sonet

Sonetni venec je posvečen Primičevi Juliji, 14 sonetov + 1 sonet **magistrale** (mojstrski sonet). Sonet ima 2 kvartini in 2 tercini. Verz, ki je v sonetu zadnji je v naslednjem sonetu prvi potem pa se isti verzi ponovijo še v magistralu. Prvi verz vsakega soneta se trikrat ponovi. Prešeren pa je v Sonetnem vencu zapisal tudi posvetilo ali akrostih Primicovi Juliji. V Prešernovem Sonetnem vencu se prepletajo 3 tematike: ljubezenska, domovinska in pesniška tematika. Ljubezenska tematika je prisotna v prvih in zadnjih sonetih. V vrh Sonetnega venca to sta 7., 8. in 9. sonet je postavil domovinsko tematiko. Poetološka tematika pa je prisotna po posameznih sonetih.

Povzetek besedila/odlomka:

V 8. sonetu prevladuje domovinska tematika. Zazre se v slovensko zgodovino in meni, da ni bila preveč slavna. Svojo samostojnost naj bi izgubil s smrtjo kneza Sama. 8. sonet dodatno osvetljuje klic po pesniku, rešitelju, saj to željo tudi zgodovinsko razloži. V kvartinah gre za pogled v tisočletno slovensko preteklost z nekaterimi pomembnimi zgodovinskimi osebnostmi. Ta pogled odkriva naslednji edini svetli del naše zgodovine, Samova plemenska zveza v kateri so bili naši predniki politično samostojni. Prešeren meni, da je bila narodna sprtost že v 8. st. vzrok za izgubo samostojnosti in suženjstvo pod Pipinom. Takrat smo namreč prišli pod nemško-frankovsko oblast. Od takrat dalje zaznamujejo slovensko zgodovino krvavi spopadi kot so kmečki punkti, boji med fevdalci. Omenjen je boj Celjanov proti Habsburžanom. Opozori pa tudi na Turške vpade. Prav zaradi takšne zgodovine niso mogla nastati velika literarna dela. Pesmi, ki pa jih imamo pa so zaradi tega žalostne.

Motiv: usoda slovenskega pesništva, slovenska zgodovina, ljubljeno dekle, motiv Orfeja...

Ideja: Če ga bo Julija ljubila, bo pisal lepše pesmi in z njimi odrešil Slovence kulturne teme.

Slog: nazoren in preprost

8.2 FRANCE PREŠEREN, ZDRAVLJICA

Literarno obdobje/smer: romantika na Slovenskem

Zvrstno-vrstna opredelitev: lirika

Zdravljica je napitnica ali pivska pesem. Prešeren v njej nazdravlja. Pesem je sestavljena iz 8 kitic. Te imajo 7 različno dolgih verzov, tako da ima kitica obliko čaše. Taki pesmi pravimo

likovna pesem ali carmen figuratum. Z obliko je podkrepil vsebino. V Zdravljici Prešeren nazdravlja Slovincem, Slovanom, slovenskim dekletom in fantom. Zasledimo narodno osvobodilno tematiko. Želi, da bi Slovenci in vsi Slovani živeli v miru in da bi bili vsi njihovi sovražniki uničeni. V sedmi kitici, ki je danes Slovenska himna pa nacionalna ideja prerašča v internacionalno, saj Prešeren želi, da bi zavladal mir. V zadnji kitici nazdravlja še prijateljem oz. vsem dobrim ljudjem. V Zdravljici torej zasledimo poleg nacionalne in internacionalne še revolucionarno idejo.

Povzetek besedila/odlomka:

Sestavljena je iz osmih kitic, od katerih je vsaka zaokrožena enota. Ton prve kitice je intimen, saj je nagovor namenjen prijateljem. Posvečen je vinu in trti, zaznamo pa tudi za Prešerna značilno razpetost med skrbjo in upom.

Druga kitica je namenjena slovenski zemlji, prinaša pa tudi idejo poenotene Slovenije.

Tretja kitica je obračun z zatiralci slovenske svobode in je uperjena zoper sovražnike.

V četrti kitici se pojavlja ideja vseslovenskega bratstva in posveča humano in harmonično družbo.

V peti kitici Prešeren slavi vse Slovenke in njihovo lepoto ter pomembno vlogo žensk v slovenski družbi.

Šesta kitica je napitnica slovenskim fantom, njihovemu pogumu in zvestobi domovini.

V sedmi kitici Prešeren poveže narodno idejo z internacionalizmom, saj si želi bratsko življenje vseh narodov sveta. Je vrh Zdravljice.

Osma kitica je spet intimna. Prešeren nagovori omizje prijateljev, ki so se zbrali zato, ker mislijo le dobro.

Zadnja kitica je tako posvečena vsem dobrim ljudjem.

Ideja: Izpoveduje idejo osvoboditve zatiranih narodov, njihove enakopravnosti in medsebojne miroljubne zveze.

Čas: 1844

Slog: zaporedje rim (ababccc)

8.3 FRANCE PREŠEREN, KRST PRI SAVICI

Literarno obdobje/smer: romantika na Slovenskem

Zvrstno-vrstna opredelitev: epsko – lirski pesnitev; povest v verzih

Uvod je pisan v tercinah, je epska pesnitev, ki obravnava zgodovinsko dogajanje: zadnji slovenski upor proti pokristjanjevanju v 8. stol. Glavni junak Črtomir je izmišljen, Valjhun ni. V zadnji kitici se epskost poruši saj bi moral Črtomir junaško pasti.

1. **Krst** je pisan v stancih (osem verzna kitica) je lirsko-epska pesnitev z dramskimi prvinami, ki zveni tragično. Črtomirov boj je dokončno izgubljen, išče le še ljubezensko srečo. Ko se tudi ta up razblini je dokončno poražen, pokristjani se in postane duhovnik, vendar živi resignirano (obup in nemoč) brez upanja na srečo.

Povzetek besedila/odlomka:

V Uvodu spoznamo Slovenca Črtomira in njegovo vojsko ter Valjhuna, Hotimirjevega sina, neusmiljenega vodjo vojske, ki širi krščansko vero med poganskimi Slovenci. Črtomir se je z majhnim ostankom poganske vojske umaknil pred kristjani (Franki) v Ajdovski gradec. Krščanska vojska, ki ji je poveljeval Valjhun, jih je obkolila in jim odvzela sleherni up za rešitev. Ko je poganom zmanjkalo hrane, jih neko viharno noč nagovori vodja Črtomir.

Ponudi jim dve možnosti: lahko počakajo na gotov poraz ali pa naj sredi noči poskusijo zbežati iz trdnjave v bližnji gozd. Vsi ostanejo s Črtomirom, a preseneti jih krščanska vojska, ki je v isti viharni noči hotela vdreti v trdnjavo. Med vojskama se vname hud boj, v katerem padejo vsi pogani razem Črtomira.

V Krstu se je Črtomir umaknil k Bohinjskemu jezeru. Zaradi hudega poraza je pomislil na samomor, a rešila ga je misel na ljubljeno Bogomilo. Z njo se je zapletel v ljubezensko razmerje še pred začetkom vojne. Prijazni ribič je Črtomira odpeljal na varno, k slapu Savici, in se vrnil v dolino, da bi poizvedel o Bogomili. Naslednji dan se je vrnil z njo in s krščanskim duhovnikom. Sprva srečni Črtomir, da je zopet srečal Bogomilo, je ob njeni izpovedi, kaj je storila v času njegovega vojskovanja, postajal vedno bolj nesrečen. Bogomila mu je namreč razložila, da je postala kristjanka in začela upati v večno življenje z njim po smrti. Zato ga je zaprosila, naj se tudi on pusti krstiti. Črtomir ji je bil pripravljen ustreči, a motila ga je nasilnost ponujene vere. Duhovnik pa mu je razložil, da krščanstvo temelji na miru in ne na vojni, kot je to razumel Valjhun. Črtomira je zanimalo, ali se bo lahko poročil z Bogomilo. A ona ga je zavrnila, saj se je zaobljubila Bogu, če se bo Črtomir živ vrnil iz boja. Nato je duhovnik Črtomiru svetoval, naj gre tudi on v Oglej, postane duševni pastir in se tako prikupi Gospodu. V tistem trenutku je Črtomir obupal nad življenjem, saj se mu je vse, v kar je verjel, podrlo. Ko se je nad Bogomilino glavo razprlo nebo, se je odločil, da se bo krstil in tako ustregel ljubljeni. Nato je odšel v Oglej in z Bogomilo se nista nikoli več videla.

Motiv:

Zgradba: Pesnitev ima tri dele. Razdeljena je na Uvod in Krst, pred njima pa je še posvetilni sonet Matiju Čopu v katerem Prešeren odkriva dva dela iz katerih je zrasla pesnitev:

1. Čopova smrt,
2. dokončna izguba Julije; svojo življenjsko filozofijo izenačuje s Črtomirom.

Ta je vedno uvrščen pred pesnitev in tudi vsebinsko je povezan z njo, zato ga štejemo za del Krsta pri Savici. Uvod je precej krajši od Krsta, sestavljen je iz 26 tercijn z verično rimo: ababab. Krst je sestavljen iz 53 stanc ali oktavn z natančno določeno rimo: abababcc.

Ideja: ideja uvoda je ljubezen do domovine in svobode. Ideja Krsta je romantična: človek bi za ljubezen naredil vse.

Problem: Uvod- problem družbenega upora, Krst- problem iskanja osebne sreče

Osebe: Črtomir – junak, ki je pogumen, nikoli ne podvomi in se ne želi predati potem pa se spremeni in se uda v usodo, spremeni versko prepričanje, postane razdvojen

Valjhun –

Bogomila -

Prostor: Ajdovski gradec, Bohinjsko jezero, slap Savica

Čas: 1836

Slog: Uvod je pisan v tercijnah in je epska pesnitev. Krst je pisan v stancih, je lirsko – epska pesnitev z dramatskimi prvnam.

9. REALIZEM in NATURALIZEM

Realizem se najbolj razvije v Franciji (Flaubert), Rusiji (Dostojevski) in Angliji (Dickens). Poimenovanje je iz latinščine (res = stvaren), kar pomeni, da je književnost obrnjena navzven v stvarni objektivni svet, ki ga opazuje in analizira, opisuje svoj čas v takšnem svetu kot je. Prikazuje sodobno meščansko družbo, vse njene sloje, tudi najnižje. Opisuje človeka, ki je določen z družbenimi zakoni, skuša se povzpeti višje po družbeni lestvici, se spopada z družbenimi nasprotji ali pa skuša spremeniti družbene razmere. Ta literatura prikazuje vsakdanjo tipično življenje, ravnanje oseb je psihološko in družbeno

utemeljeno. Motivacija – kako pisatelj opraviči dejanje junakov. Upoštevati želi čimbolj objektivno brez olepševanj.

Od zvrsti se najbolj razvije novela in roman, ki natančno opisujeta okolje in osebo.

9.1 GUSTAVE FLAUBERT, GOSPA BOVARY

Literarno obdobje/smer: objektivni realizem

Zvrstno-vrstna opredelitev: pripovedna proza, roman

Glavna junakinja je Emma. Po naravi čustvena in sanjska, želi si globokih čustev in lepih stvari, ker je svoja življenjska pričakovanja zgradila ob branju sentimentalnih romanov. Ko se poroči s priletnim zdravnikom, ki je zelo dolgočasen in vsakdanji, je zmeraj bolj nesrečna. Tudi po rojstvu hčerke zapade v depresijo. Malomeščansko okolje jo utesnjuje. Omisli si ljubimca, da bi mu ugajala čezmerno zapravlja, si nakoplje dolgove, ki jih ne more poravnati, zato pride hiša na dražbo, Emma pa stori samomor.

Povzetek besedila/odlomka:

V samostan je vsak mesec za teden dni prihajala v pralnico delat stara devica, ki je znala na pamet vse ljubezenske romane iz prejšnjega stoletja. K njej so zahajale gojenke samostana, saj jim je pripovedovala zgodbe in deklicam na skrivaj posojala kakšen roman. Tako je tudi Emma, petnajstletna deklica, hodila na njena pripovedovanja in tako iz sentimentalnih ljubezenskih romanov prevzame sanjarske predstave o idealni romantični ljubezni. V romanih so bili pogosto omenjeni tudi ljubimci in ljubimke. Tako si je tudi sama predstavljala ljubimce in sebe kot ljubimko. Te predstave so vplivala na njeno poznejše ravnanje.

Na poljedeljskem shodu se je zbralo veliko ljudi. Emma je ogovoril Rodolphe in jo spomni na vikonta iz Vaubyessarda, saj sta podobno dišala. Gospod Lieuvain in gospod Derozerays sta govorila in svetovala ljudstvu o poljedelstvu, Emma pa je bolj zavzeto poslušala Rodolpha, ki je govoril o sanjah, slutnjah, sreči in usodi. Nato jo je prijel za roko in ona je ni umaknila.

Ko je šla Emma v hudi stiski po pomoč k staremu ljubimcu Rodolphu, da bi ji posodil denar, jo je hladnokrvno zavrnil, češ da nima denarja. Vsa prepadena in čedalje bolj obupana je odhitela domov. Na poti se jo je lotevala blaznost, videla je prizore iz preteklosti, zdelo se ji je, da se je celo narava obrnila proti njej. Ko je dospela v mesto, se je odpravila proti lekarni. Lekarnar je ravno večerjal, zato ji je odprl pomočnik Justin in Emma ga je odločno prepričevala, da potrebuje strup za podgane, zaradi katerih ne more spati. Pomočnik je z njenega obraza razbral, da se dogaja nekaj strašnega, zato jo je prepričeval, naj počaka gospodarja, toda Emma je kljub opozorilom vdrla v lekarno. S police je vzela bel prašek in si ga v obupu stlačila v usta. Justin jo je rotil, naj preneha, a mu je Emma zagrozila, da mora o tem molčati, sicer bi vsa krivda padla na gospodarja. Po tem dejanju je Emma naenkrat postala vsa spokojna in pomirjena.

Motiv: zakonolom

Ideja: o minljivosti ljubezni, o preračunljivem svetu, v katerem uspevajo zgolj materialisti, oseba, ki je polna idealov in želja po neki globlji ljubezni, tega ne more uresničiti v okolju in družbi, kjer zmagujeta sprenevedanje in laž

Osebe: Emma je romantična junakinja, ki je razklana med stvarnostjo in ideali, po naravi čustvena in sanjarska, želi si romantične ljubezni in lepih stvari, ker si je pričakovanja oblikovala ob branju sentimentalnih romanov, skrbi samo zase.

Rodolphe je ženskar in Emma mu pomeni zgolj eno doživetje več. Globlja zveza bi ga preveč utesnjevala.

Prostor: Tostes, Yonville, Rouen

Čas: sredina 19. stoletja (1950)

Slog: notranji monolog – razmišljanje in doživljanje oseb, subjektivni opis – duševnost oseb, objektni opis, dialogi

9.2 Nikolaj Vasiljevič Gogolj - Plašč

novela

Prezrt, priden sanjav, čuden človek Akaki si nekega dne kupi plašč. Takrat ga ljudje opazijo in povabijo na zabavo, kjer se on dolgočasi. Na poti domov mu plašč ukradejo in nihče mu noče pomagati. Umre in kot duh krade ljudem plašče po ulicah dokler ga ne ukrade uradni osebi.

Plašč je realistična novela => realistično slikanje uradnikov in visoke birokracije prepleta z groteskno-fantastičnimi sestavinami

IDEJA: kritika krivičnih družbenih razmer, v ospredju je moralna ideja

tip realizma: groteskni, kritični realizem

Mali človek => nepriznan, zapostavljen človek, v ruski literaturi so mali ljudje ponavadi žrtve carskega plemiško-birokratskega režima. Ker so nebogljeni, a pošteni, se ob njihovih tragičnih usodah razkrivata pokvarjenost in krutost mogočnejšev.

Groteska => mešanica nenavadnih, popačenih, trpko komičnih, grozljivo smepnih, norčavih, ironičnih podob, ki piscu omogočajo opazno preoblikovati sliko resničnosti; sorodna je karikaturi.

9.3 FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI, ZLOČIN IN KAZEN

Literarno obdobje/smer: psihološki realizem

Zvrstno-vrstna opredelitev: pripovedna proza, roman

Raskolnikov je revni študent, ki deli ljudi na dve skupini, na izjemne Napoleone in čredo uši, ki niso sposobni razmišljati in odločati ter so nekoristni. Napoleonom je vse dovoljeno, kršijo moralne norme in izrabljajo uši. Da ugotovi kam spada sam se namerava preizkusiti z umorom lastnice zastavljalnice, ki izkorišča stisko ljudi. Ko spozna zapitega Marmeladova in bedo njegove družine zlasti usode Sonje, ki se je prisiljena ukvarjati s prostitucijo, se mu zazdi glede na družbene razmere načrt upravičen. S sekuro brutalno ubije starko in njeno sestro, ju okrade, vendar plen skriva na samotnem dvorišču. Preiskava teče v njegovo korist, obtožijo drugega, ki prizna umor. Po umoru se Raskolnikov notranje izprazni, ničesar ne čuti in je zelo razdvojen, razumsko upravičuje zločin, saj je zatl uš. Hkrati se zaveda, da je prekršil svoj notranji zakon – torej ubil sebe. Obupan se zateče k Sonji, s katero čuti nekaj skupnega, saj je tudi ona ubila svoje telo. Razkrije ji svoj zločin in ob njeni grozi obstane brez argumentov. Sonja mu svetuje naj prizna in sprejme kazen, ker je to edina rešitev. Raskolnikov se prijavi oblastem, izgnan je v Sibirijo, kamor ga spremlja Sonja. Ko začuti ljubezen do nje, je to prvi korak nazaj v življenje. V središču romana je en sam dogodek: uboj in njegove posledice. Ideja je človekova etična odgovornost (za zločin odgovarjamo). Roman zavrača racionalizem (poudarjanje razuma) in idejo o nadčloveku (Nietzsche – filozof, večja volja do moči).

Povzetek besedila/odlomka:

V prvem odlomku študent Raskolnikov, ki načrtuje roparski napad na staro oderuhinjo Aljono Ivanovno, po naključju prisluškuje pogovoru med študentom in častnikom prav o tej starki. Ta pogovor naredi nanj nenavaden vtis, saj študent častniku govori natanko take misli, kot se motajo po glavi Raskolnikovu: starka je hudobna, bolna, stara, nikomur potrebna, a bogata, na drugi strani pa je polno dobrih, zdravih, mladih ljudi z načrti, ki jih zaradi revščine ne morejo uresničiti. Ubiti starko in z njenim denarjem osrečiti mnogo vrednejših ljudi bi bilo koristno in celo pravično. Ta pogovor močno spodbudno vpliva na načrt Raskolnikova, saj je tudi on prepričan, da bi bilo takšno dejanje pravično, še več, ima celo teorijo, da je takšno ravnanje privilegij, pravica in dolžnost velikih, močnih (zgodovinskih) osebnostnih, kot je bil na primer Napoleon. Tudi sam se na tihem prišteva med take ljudi.

V drugem odlomku je opisan uboj starke. Raskolnikov gre k njej pod pretvezo, da bi rad zastavil srebrno cigaretnico. Raskolnikov s sekuro umori Aljono Ivanovno. Ko išče zastavljene predmete in denar, se nepričakovano pojavi starkina sestra Lizaveta in Raskolnikov ubije še njo.

Raskolnikov se je zatekel k Sonji, da bi ji razložil, zakaj je zgrešil umor. Govoril je, kako se je spraševal, ali si bo drznil upati, in ker si je upal, je pač umoril tisto starko. Sonja se je zgrozila in ga imenovala bogokletnika, toda on ji je zatrjeval, da ga je zapeljal hudič. Moral se je spraševati, ali lahko seže po oblasti, čeprav bi ga že dvomi lahko prepričali, da ni zadosti močan. Vseeno je hotel dokazati, da ni uš, zato je starko ubil zgolj zaradi sebe. Ni je ubil zaradi denarne stiske ali želje po pomoči drugim, hotel je preizkusiti le samega sebe. Po umoru pa mu je hudič pokazal, da ni bil sposoben duševno prestat takega zločina in da je tudi on uš. Tako je Raskolnikov v resnici ubil sebe. Ko je Sonja videla, kako zelo trpi, mu je svetovala, naj zločin prizna in se tako očisti pred Bogom in ljudmi. Toda Raskolnikov se je temu uprl, ker je vedel, da ga državna kazen ne bo oprala vesti. Vedel je tudi, da ga nihče ne bo razumel in se mu bodo le posmehovali.

Osebe: Raskolnikov je reven študent, v stalnih dolgovih, z vsem srcem na strani ponižanih in razžaljenih; zlasti na strani trpečih, nedolžnih otrok, kajti predstavljajo mu čistost in dobroto, ki so ju odrasli izgubili. Neomadeževani in pravični svet otroške duše se razkriva tudi v njegovih sanjah, ko kot otrok joče, ko pobije nesrečnega konja. Sanje je doživel z dušo otroka, zato se zgrozi ob misli na krvavi načrt, ki ga je zasnoval. Raskolnikov je prizadet ob usodah nemočnih, tako je prizadet tudi ob usodi Sonje Marmeladove. Njena usoda ga spominja na usodo njegove sestre, ki se je, da bi njemu omogočila študij, nameravala poročiti z bogatim, a nemoralnim človekom, ki ga ni ljubila.

Sonja Marmeladova je lik dobrega, a v družbi ponižnega dekleta. Okoliščine so jo prisilile, da služi denar s prostitucijo in tako skrbi za družino. Čeprav je njeno delo sramotno in ponižujoče, je tudi humano: Sonja se žrtvuje za ljudi in pri tem čuti, da je vsako življenje sveto.

Prostor: predeli Peterburga

Čas: 1866, nekaj dni

9.4 Tolstoj: vojna in mir:

Zgodovinski roman Vojna in mir (1864 -1869) je obsezna epopeja s podobami Rusije, plemstva in ljudstva, družbenega in individualnega življenja, zgodovinskih dogodkov, bitk, pa tudi intimnih usod v casu Napoleonovih vojn. Obdobje, ki ga obravnava roman, je predvsem 1805-1812, se pravi od Napoleonovih uspehov (npr. bitka pri Slavkovu = Austerlitzu) do njegovega propada v Rusiji. Epilog sega se do leta 1820. Roman ima dve ravni, kot je

nakazano ze v naslovu. Vojna vsebuje zgodovinsko - politično dogajanje v Rusiji in sploh v Evropi, mir pa zasebno, družinsko in družabno življenje plemiskih krogov v tedanji Rusiji. V zgodovinsko - političnem delu nastopajo med drugimi Napoleon, njegovi marsali in castniki, zatem ruski car Aleksander I., njegovi generali in castniki (izstopa predvsem stari general Kutuzov). V ospredju družinsko - družabne sfere pa so tri plemiske družine: Rostov, Bolkonski in Kuragin. Izven teh družin je se glavna oseba romana Pierre Bezuhov.

9.5 EMILE ZOLA, BEZNICA

Literarno obdobje/smer: naturalizem

Zvrstno-vrstna opredelitev: epika, roman

Beznica slika žalosten propad delavske družine. Šepava perica Gervaise si želi lastno pralnico, zato pridno dela in varčuje. Ko se njenj mož ponesreči in zapije, počasi propade tudi sama, oba se vdeta delomrzništvu in alkoholu. Zgodba prikazuje kako življenjske okoliščine potiskajo v pregreho in življenjske padce delavski razred. Zato je roman tudi kritičen.

Povzetek besedila/odlomka:

V prvem odlomku se v beznici očeta Colomba, po kateri je roman dobil naslov, srečata Gervaise in kleparski delavec Coupeau: Gervaise je prišla v Pariz z ljubimcem Lantierom, ki je oče njenih dveh otrok. Pogovor s Coupeaujem nakazuje njuno zbližanje, ki mu sledi poroka.

Ko je Coupeau počasi umiral, je Gervaise zamikalo, da bi nanj položila roko, in začutila je, kako njegovo telo drgeta, čeprav je bilo videti mrtvo. Ko je končno umrl, se je Gervaise vrnila domov in tam povedala skupini žensk, ki se je zbrala pri Bochevih, da je mrtev. Te pa so imele preveč opravka z govoricami o Poissonu, ki je našel Lantiera s svojo ženo, da bi se zmenile zanjo. Po tem je bilo z Gervaise vse slabše. Pogosto se je tresla zaradi pijančevanja, vsi so se norčevali iz nje in jo poniževali, sčasoma so jo vrgli iz stanovanja. Naselila se je v luknji očka Bruja in tam stradala do smrti. Odpeljal jo je boter Bazouge, pogrebnik za reveže, ki ji je že dolgo prej prerokoval, da se ga bo veselila.

Ideja: kritična misel o družbenih krivicah in dejstvo, da se človek ne more dvigniti z dna, ker mu to preprečuje dednost, čas in okolje, v katerem živi

Prostor: predmestje Pariza

Čas: 19. st.

9.6. Henrik Ibsen: STRAHOVI

Drama Strahovi spada v naturalistično fazo Ibsnovega ustvarjanja; v središču je motivika okolja, dednosti, moralnega in socialnega razkroja, ki je motiviran zlasti z dednostjo. Delo je kratko in poteka hitro, zgrajeno je sintetično, zato je v drami lahko ohranjena enotnost časa in dogajanja. Za preteklost izvemo iz pogovora med dramskimi osebami s pomočjo pogleda v preteklost - retrospektive.

Glavni junak Oswald je dedno obremenjen - po očetu je namreč podedoval sifilis. Oswald telesno propada, njegov propad pa je posledica dednosti in okolja. Njegov oče Alving ob konzervativni, strogi ženi v malomeščanskem okolju nikoli ne najde čustvene topline, ljubezni in sreče. Preda se alkoholizmu in razvratu. Zaradi tega dobi sifilis ter umre.

Mati Osvalda pošlje od doma, starega sedem let, da ne bi bil priča očetovemu nemoralnemu življenju. Po mnogih letih se Osvald vrne iz mesta. Doma se zaplete s služkinjo Regino, za katero pa ne ve, da je očetov nezakonski otrok, ki ga je mati vzela za svojega, da bi prikrila sramoto.

Mati Osvaldu razkrije resnico o njegovem očetu, Regina pa mora oditi. Pri Osvaldu kmalu izbruhne bolezen, zato oslepi. Mati spozna, da je Alvingovega in Osvaldovega propada kriva sama.

Odlomek v Berilu 2 je s konca drame, ko mati Osvaldu pove resnico o očetu in hkrati prizna, da je tudi ona kriva očetovega propada. Osvald pa ugotovi, da se s sifilisom ni okužil sam, ampak je bolezen podedoval po očetu in to pove tudi materi.

10. SLOVENSKA KNJIŽEVNOST MED ROMANTIKO IN REALIZMOM (1849-1899)

10.1 SIMON JENKO - Obrazi

cikel pesmi (21 pesmi)

ZGRADBA: tri štirivrstične kitice (vsaka pesem), t.i. krakovjakov

Naslov opozarja, da gre za slike oz. podobe iz narave in tudi iz človeškega svetam, ki se že približujejo realizmu; pesnikov cilj je prikazati objektivno podobo življenja, brez pretiranega, romantičnega čustvovanja

narava nima več podrejene vloge, kot v romantiki, ni več čustveno, subjektivno preoblikovana
SPOROČILO: pesimistično, človeško bivanje je krho in minljivo v primerjavi z večnostjo narave

Obraz beseda izhaja iz ruščine in pomeni podobo, sliko. V književnosti gre za kratko pesniško ali prozno besedilo, v katerem je v ospredju zanimanja zunanja pojavnost predmeta. Ustvarjalec s svojo subjektivnostjo ostaja čim bolj neopazen

10.2 Simon Jenko –Tilka

(značajevka ali obraz, teme):

Delo tilka:Zgodba o Tilki je razdeljena na 3 dele: 1) priprava na snubitev, Tilka in njegove razmere (zakompliciran jezik, daje vtis umetniškega jezika), 2) premišljevanje Tilka, kako bo snubitev potekala in 3) name Tilka se izjalovi. Tilka sodi med psihološke novele oz. značajevke (vsebinska oznaka podobe). Prvi dve poglavji sta izrazito opisni. Predstavljen je samo značaj fanta (značajevka). Cas je strjen v vas. Slog je realističen. Opisuje kmečko okolje. Opisi so precej stvarni, tudi ko gre za notranje opisovanje. Tilkovo doživljanje vsega pa je romantično. Jezik je z zapletenimi stavki, z namenom, da bi izgledal bolj intelektualno.

10.3 JOSIP JURČIČ, DESETI BRAT

literarno obdobje/smer: slovenska književnost med romantiko in realizmom

zvrstno-vrstna opredelitev: epika, roman

V Desetem bratu se prepletata dve zgodbi.

a) Lovro Kvas pride na Slemenice za domačega učitelja, se zaljubi v Manico katere starši ljubezni nasprotujejo. Vendar, ko Lovro podeduje in diplomira se z Manico srečno poroči.

b) Martinek Spak se izdaja za desetega brata, ker se hoče maščevati očetu Piškavu, ki je zakrivil smrt njegove matere. Martinek od njega dobiva denar s katerim pomaga revežem in prav tako pomaga Lovrotu pridobiti Manico. Piškava požene v smrt, njega pa ustrelji polbrat Marijan.

Obe zgodbe se med seboj prepletata, povezuje ju 10. brat, skrivnostnež, ki ustvarja napetost (napovedovanje usode Lovrotu, skrivnostna pisma). V središču romana je ljubezenska zgodba, ob njej pa še številne druge prvine tudi kriminalka.

Prepleta se sintetična (začetek zgodbe – Lovre Kvas) – analitična (rojstvo, usoda Spaka) zgodba. Pojavljata se dve okolji, grajski salon in vaška gostilna (Pri Obrščaku) in dva govora (jezik meščanov in jezik kmetov).

V romanu opazimo romantično-realistično dvojnost tako v dogodkih kot pri osebah. V dogajanju so romantični skrivnostni dogodki, realistični pa prizori iz krčme.

povzetek besedila/odlomka:

Lovre Kvas in Martinek Spak

Lovro Kvas se odpravi na Slemenice s sposojenim konjem, kjer naj bi postal domači učitelj. Družbo mu dela Martinek Spak.

Lovre Kvas in Krjavelj

motiv: Motiv Desetega brata je ljudski – prikazuje usodo desetega otroka v družini, ki prinaša nesrečo. Romantične prvine so motiv maščevanja, motiv zločina.

zgradba: V romanu se pojavlja veliko človeških usod. Zgodba ima ljubezensko zgodbo, skrivnosti in celo elemente kriminalke.

ideja: Dobro mora zmagati nad hudobijo in pregreho.

osebe: *Lovre Kvas* je precej čustven, sanjari, moti ga pridobitništvo, poudarja vrednost človeka samega na sebi, njegovi ideali so v nasprotju s stvarnostjo, hkrati pa je toliko realen, da doštudira in si izbori mesto v družbi. *Manica* je stvarnejša in bolj dejavna, v tem je podobna staršem.

Spak je najbolj romantičen zaradi skrivnostnosti in čustvenih reakcij.

prostor: Slemenice

čas: zgodba desetega brata in sedanja

slog: Dvojnost v romanu (uporaba jezika: osebe iz grajskega okolja uporabljajo slovenski meščanski jezik tedanjega časa, osebe iz vaškega okolja pa uporabljajo živ, izviren, duhovit jezik).

10.4 JANKO KERSNIK (1852-1897) –JARA GOSPODA

roman

kritika človekove notranjosti in moralna kriza slovenske ‘jare’ gospode

Zgodba se dogaja v trškem okolju. V ospredju so sodnik Andrej, adjunkt Pavel in notar Valentin kot liki tipičnih trških izobražencev. Osrednji dogodek je nepričakovana poroka sodnika Andreja z lepo točajko Ančko, ki se tako povzpne na družbeni lestvici, ne pa tudi v očeh krajanov. Malomeščansko okolje malde dame ne sprejme kot sebi enake. Razočarana Ančja, ki ne najde opore pri možu, podleže zapeljevanju Pavla. Ko mož izve za prevaro se ji odpove, Pavel pa poišče službo v drugem kraju. Razplet zgodbe s tragičnimi posledicami izvemo v epilogu romana, ki se dogaja po desetih letih; Ančki na sodišču sodijo vlačugarstva in beračenja, sodi ji Pavel. Ko jo prepozna jo obsodi na 3 dni zapora. Ančka v zaporu umre, na njen pogreb pride samo Pavel.

Poetični realizem =>oznaka za omiljen, s humorjem ali moralnim naukom obogaten realizem vodilni motiv =>ponavljajoči se motiv, ki opozarja na sporočilne sestavine literarnega dela

10.5 IVAN TAVČAR (1851-1923) Visoška kronika

zgodovinski roman

Zgradba:

roman je zasnovan kot prvi del nedokončane trilogije o življenju Visočanov od 16. do prve polovice 19. st. Prikazuje dogajanje od sredine tridesetletne vojne do drugega desetletja 18. st. Roman je po obliki kronika, ki jo kot prvoosebni pripovedovalec zapisuje starejši sin visoškega gospodarja Izidor Khallan. Zgradba romana je sintetično-analitična. Analitična zgodba, ki obsega sedem poglavij, pripoveduje o mračni preteklosti in kesanju Polikarpa Khallana, v naslednjih sedmih poglavjih pa Izidor v razvojni (sintetični) zgodbi opisuje svoje življenje in življenje na Visokem po očetovi smrti.

Kroniko piše Izidor Kalan, boječ človek, vzgojen v strogem katoliškem duhu. Njegov oče Polikarp, se je v mladosti udeležil tridesetletne vojne v Nemčiji in ko sta se s prijateljem vračala sta ukradla vojaško blagajno, nato pa ga je Polikarp med potjo ubil in si sam prilastil dobiček. S tem denarjem si je kupil lepo posestvo, vendar sreče tudi v tem ni našel, saj ga je vedno spremljal občutek krivde. Bil je grob, surov človek, ki je pretepal ženo in otroka (Jurija in Izidorja). V kleti si je naredil bivališče le zase, kjer je spal, saj ga je ponoči tlačila mora. Nekega dne je sinu, ki ga je zalotil, da hoče pobrati denar, odsekal prst. Na smrtni postelji je starejšemu sinu Izidorju naročil naj gre v Nemčijo poiskati hčerko umorjenega prijatelja, Agato, in jo pripelje na Visoko, saj je menil, da polovica premoženja pripada njej. Prav tako pa mu je Agato namenil za ženo, kar je Izidor sprejel kot očetovo voljo. Všeč pa je bila tudi sosedu Marksu, ki pa ga ni marala, zato ga je zavrnila. Le-ta pa se ji maščuje tako, da jo obsodi čarovništva. Da bi dokazala nasprotno, mora Agata v reko in če ni čarovnica se bo rešila, drugače pa jo bo tok odnesel in bo utonila. Ko se je že skoraj rešila jo zajame močan tok in odnese. Iz vode jo reši Jurij, ki je bil vanjo na skrivaj zaljubljen in tako si jo pridobi za ženo. Izidor nato odide v vojsko in prepusti posestvo bratu, ko pa se vrne se poroči s sosedo Margareto, s katero je imel sina, ki je šel za duhovnika in piše zadnje poglavje kronike.

Zgodovinski roman zajema snov iz bolj ali manj realne preteklosti. Tudi osebne v njem so lahko zgodovinske, vendar je ponavadi več domišljjskih.

10.6 SIMON GREGORČIČ - Človeka nikar!

Pesem je deljena na dva dela. Prvi del zavzema hvalnico Bogu, drugi del pa je razmišljanje o avtorjevem življenju, temu pa sledi molitvena prošnja.

Oblika pesmi je molitev (umetniška). Začne se kot hvalnica bogu, spremeni se v molitveno prošnjo, ki pa nima običajne verske vsebine. Njena ideja je z verskega stališča celo nenavadna. Je pa tudi primer pesimizma, značilnega za 19. stol., imenovanega svetobolje ali svetožalje. Ta pesem je torej osebno in življenjsko izpovedna.

Pesnik začne s hvalnico Bogu. Pravi, da je zrl v delavnico Boga, da je videl, kako je ustvarjal bitja in kako se nobena stvar ni porazgubila. Zrl je v njegovo delavnico in poleg večnega življenja videl, kako vse teče, se vrti, nikjer ni smrti. Potem pa se začne tožba, v kateri pove, da ljudje tožijo, ko jim umre nekdo drag, in se vpraša, zakaj, ko vendar smrti ni. Začne se molitev k stvarniku: " Začetnik moj, ki si me ustvaril...". Spet hvalnica Bogu. Pravi namreč, da je Bog poln ljubezni in resnice. Potem sledi še prošnja Bogu, ko prosi, da naj iz njegovega posmrtnega prahu ustvari karkoli, le tako trpečega človeka, kot je on (pesnik), ne.

Miselna/refleksivna pesem je vrsta pesemskega besedila, z izrazito razmišljujočo vsebino.

10.7 ANTON AŠKERC - Mejniki

balada

snov iz ljudskega življenja, socialne problematike tedanjega časa

viden je premik od predromantične balade in romance k realizmu

pesmi so zgrajene izrazito dramatično, s kratko zasnovno, daljšim zapletom v stopnjah, vrh iz razplet pa se zgodita v najkrajšem možnem času in verzno-kitičnem prostoru

slog je izrazito zgoščen, jezik se približuje vsakdanjemu govoru

11. EVROPSKA NOVA ROMANTIKA

11.1 OSCAR WILDE, SALOMA

poetična dekadentna drama

Kratka drama v enem dejanju, sintetična, dogaja se en večer okoli Herodove palače. Salomin ples in nato uresničitev njene želje. Snov je biblijska in govori o usmrtni Janeza Krstnika, v dramatično poimenovanega Johannaana. Wilde zanimajo čustvovanja, razpoloženja in ne zgodovinski podatki, zato je drama pesniška, poetična. Dogaja se za časa Kristusovega življenja na bližnjem vzhodu.

Saloma je tipična dekadentna junakinja – egoistična, ukvarja se samo s svojim hotenjem, željo.. zaželi si Johannaana, ki je njeno nasprotje. Je senzualna, telesna, Johannaan pa spiritualen. On opeva njegovo telo, on govori o bogu.

Saloma je sad poželenja vseh na dvoru, celo njen oči Herod si je želi. Njej občudovanje prija, vendar ostaja notranje hladna. Ko uzre Johannaana in zasliši njegov glas, jo začne prežemati posedovalna slast, toda svetniški Johannaan je gluh za njene želje in jo zavrne. Herod obljubi Salomi da ji za vzameno za njen ples da karkoli si bo zaželela, ona zahteva Johannaanovo glavo. Ko Herod kasneje vidi kako Saloma brezumno ljubkuje Johannaanovo glavo na pladnju, jo da usmrtiti.

SLOG: umetnost, dekorativnost

Poetična drama je v širšem smislu vsaka drama napisana v verzih, v ožjem pa drama, ki v bolj ali manj ritmizirani obliki ponazarja lirčno ozračje in čustvena stanja ter razpoloženja nastopajočih oseb.

12. SLOVENSKA MODERNA (NOVA ROMANTIKA) (1899-1918)

12.1. DRAGOTIN KETTE - Na trgu

podoknica/serenada

SLOG: impresionističen, zvočni in vizualni učinki

TEMA: ljubezen

MOTIVI: vodnjak, luna, Angela..

SPOROČILO: neuslišana ljubezen

verzni prestop => pomen prestopa iz enega v drug verz (poseben ritem – zvočni + pomenski učinek), nadaljevanje misli v naslednjo vrstico

JEZIK: pesem je uglasbena, evfonija – zvočna ubranost, zamenjani besedni red, nasprotja, okrasni pridevniki, ponavljanja, poosebitve

12.2. JOSIP MURN ALEKSANDROV: KO DOBRAVE SE MRAČE

‘ravninski svet, ki je porasel z drevjem’

VTISI: žalost, burno življenje, nevihte, fatalizem, ječanje

LIRSKI SUBJEKT: pesnik (»trs samotni to sem jaz«), ki nagovarja nevihte, burno življenje

TEMA: bivanjska

DRAMSKI TRIKOTNIK:

1. kitica: zasnova: Na zemljo se spušča noč, ki s seboj prinaša mir, pokoj. Medtem ko je v pesnikovem srcu nemir.
2. kitica: zaplet: Lirski subjekt pričakuje, da bo z mirom na zemlji ponoči postalo mirno tudi njegovo srce, a se to ne zgodi.
3. kitica: vrh: Lirski subjekt kriči po miru v svojem srcu, a je njegovo vpitje zaman.
4. kitica: razplet: Pesnik nagovarja nevihte... skratka nemir v naravi, da bi prikrl nemir v svojem srcu.
5. kitica: razsnova: Katarzično pomiritev doživi lirski subjekt šele takrat, ko se vda v usodo, fatalizem. Nemir iz pesnikovega srca se preseli tudi v naravo. Vendar pa je z razliko od romantike, kjer narava čuti z lirskim subjektom, v pesmi predstavljena kot nekaj strašnega, srhljivega. Naravi ni mar za pesnikovo žalost (noč z bleščečimi očmi).

SPOROČILO:

Je izrazito pesimistično in izraža fatalizem ali vdanost v usodo. Lirski subjekt je žalosten zaradi osebnih razlogov (Murnovo nesrečno otroštvo), lahko pa zaradi družbenih razlogov (razkol med ideali in stvarnostjo).

SMER MODERNE: nova romantika z elementi impresionizma

ZUNANJA ZGRADBA:

kitice: 5

verzi: kvartine

rima oklepajoča (a b b a)

stopica: trohej (- U)

verz: štiristopični trohej

12.3. IVAN CANKAR - Na klancu

roman

materinski, ženski, avtobiografski, socialni, družbeni roman

3 teme: materinstvo, socialna beda, trpljenja in hrepenenja

2 ideji: fatalizem (vdanost v usodo), teza (ideja aktivizma, optimistična ideja: izobrazba je rešitev iz revščine)

V romanu je veliko simbolov: klanec, tek za vozom, luč v učiteljevem oknu..

oblika romana je ciklična

novoromantičen => v ospredju je Franckino osebno čustvovanje

MOTIVI: beda, siromaštvo, revščina, propadanje, alkoholizem, mučeniško materništvo, zadolževanje

Pripoved je sestavljena iz osmih poglavij:

1. Za vozom
2. Fanny
3. Kako se je Francka možila
4. Izgnanci
5. Vzbrstela je mladika
6. Študent Lojze
7. Vračajo se izgnanci
8. Klanec siromakov

Roman se začne s Franckinim tekom za vozom romarjev, iz nje se norčujejo in pozabijo nanjo. Še mladoletna Francka mora iti služiti, denar jemlje mama, doživi prvo veliko ljubezensko razočaranje. Francka se poroči s krojačem, na ta dan pride drug krojač, ki uniči Franckinemu možu posel. Eden od sinov ponovi očetovo usodo (odide v svet, zboli in umre), hči ponovi materino usodo, sin Lojze (Cankar) pokaže talebt za šolanje, vendar šolo pusti. Na koncu Francka umre.

12.4. Hlapci

- ključno delo Cankarjeve literature
- drama je zasebna, družinska (kot Ibsen) resna vsebina, proza, sodoben jezik, realen čas in prostot
- socialna, etična, politična drama
- 60x ocenjena za neprimerno (cenzura)
- protest učiteljev zoper njo

IDEJA: hlapci – slovinci=> ljudje, ki menjajo svoje nazore glede na oblast
junak je učitelj Jerman

dramski trikotnik:

zasnova: Volitve, zmaga klerikalcev, junakov osebni poraz (zapusti ga ženska)
zaplet: junak: župnik...komformizem ostalih učiteljev
vrh: junak: župnik.. zunanji konflikt (enakovreden boj), notranji konflikt (sin:mati)
razplet: junak ustanavlja izobraževalno društvo in doživi poraz
razsнова: Jermana premestijo na Goličavo, z njim gre neka učiteljica, še pred tem mati umre, župnik ga blagoslovi, Jerman misli na samomor

Cankar v prvih dejanjih drame opisuje učinek zmage klerikalne stranke na volitvah leta 1907. V učiteljskih krogih se nekdanji liberalci uklanjajo novi ureditvi, zapuščajo svoje kroge in izdajajo tovariše, ki so ostali zvesti liberalnim idejam. Spočetka v drami prevladuje satirični ton, v sklopu katerega avtor uvede tudi glavnega junaka - nekomformističnega Jermana, ki se ne želi podrediti novemu redu. Učitelj mora zaradi svoje upornosti prevzeti slabše službeno mesto. V drami satirične tone zdaj zamenjajo tragični, nad katerimi v četrtem in petem dejanju prevladata ideja etične krivde in očiščenja. Slednji sta povezani z Jermanovim trpljenjem ob materini bolezni in smrti. Občutek krivde, ki se v njem zbudi zaradi matere, ga malodane pripelje do samomora. V zadnjem trenutku ga reši in za novo življenje prenovi odpuščajoči glas mrtve matere. Velik pomen imata v drami še župnik, ki predstavlja voljo do moči in politična ideja proletariata, utelešena v kovaču Kalandru. Župnik je najmočnejši Jermanov protiigralec, kovač Kalandar pa učitelju stoji ob strani.

12.5. Ivan Cankar - Kostanj posebne sorte

parabolično simbolična črtica

zunaj mesta raste mogočen kostanj, ki prej vzcveti in kasneje odcveti kot druga drevesa. Pod njim ljudje čutijo moč, vitalnost, ljubezen. Marjeta sanja o zlatih hroščih oz. cekinih, ki plezajo po drevesu, vidi denar. Ponoči poskuša drevo izkopati, zjutraj z grozo po zemljo razkrije nešteto okostij. Ob tem čudu se zbere cela vas.

(v vojni sta vedno dve plati, zlo in dobro. S smrtjo se vrača življenje (smrt je del življenja))

12.6. OTON ŽUPANČIČ - Duma

pesnitev

1. del

- ženski glas: narava, kmečko življenje – skromnost, urejenost, veselje, naravna lepota, tradicionalnost hvalnica vasi

- moški glas: napredek, doba elektrike, trud in dobrota ljudi sta povsod enaka, prihodnost, delo+razmišljanje, svoboda, umetnost, znanost hvalnica mesta

2. del

- prelesti (lepote), hvalnica mladosti, otroštvu, očetu, domu

- bolesti – izseljevanje, domovina je tam kjer so slovenski ljudje, školjka = pesnik, biser = pesnitev

TEMA: domovinska .. kje je domovina, tam kjer so Slovenci ali tam kjer je ozemlje?

SLOG: svobodne kitice, svobodni verzi, bogat pesniški jezik, bogata metaforika, poudarjena glasovna podoba, ritmična in zvočna ureditev verzov

13. SVETOVNA KNJIŽEVNOST PRED 2. SVETOVNO VOJNO

13.1. FRANZ KAFKA, PREOBRAZBA

literarno obdobje/smer: Evropska književnosti 20.stol.

zvrstno-vrstna opredelitev: epika, novela

Začne se s fantastičnim nadrealističnim motivom, spremembe človeka v žival, nadaljuje s popolnoma logičnim premišljevanjem, Gregor postane hrošč, takšnega sprejema družina, ki ga zavrže. Gregor se znajde v svetu brez ljubezni, človečnosti iz katerega ni nobenega izhoda. Zato je njegova smrt odrešitev za vse.

Gregor Samsa je trgovski potnik. Skupaj s sestro živi pri starših, pri strogem očetu in podrejeni materi. Ko se nekega jutra prebudi, misli, da še vedno sanja, saj se je preobrazil v hrošča. Domači tega ne morejo dojeti, vedno bolj se sramujejo in ga hočejo uničiti. Oče ga lovi z metlo, obmetava z jabolki in ga celo rani. Mati je z njim dokaj ljubeča, vendar ne more k njemu v sobo, ker se ji gnusi. Sestra je edina, ki prihaja k njemu in mu nosi hrano, vendar se sčasoma naveliča in prihaja vse poredkeje.

Gregor je z delom preživel vso družino, odkar pa tega ne more več, so prisiljeni oddajati sobe. Gregorja so morali pred podnajemniki ves čas skrivati, kar je bilo za vse zelo naporno. Sestra bi se rada poročila, a se zaradi izmečka v družini ne more. Gregor končno spozna, da je vsem odveč in da je nezaželen, zato se odloči za samomor – prevali se na hrbet in pogine

kot žuželka. Služkinja ga preprosto pomete na smetiščnico in vrže ven. Družina se nato zbliža, saj so se osvobodili nadležnega bremena, končno spet odidejo na sprehod in lahko začnejo razmišljati o Gretini poroki in prihodnosti.

povzetek besedila/odlomka:

Prebujanje

Ko se je Gregor Samsa nekega jutra prebudil, je ugotovil, da se je spremenil v ogromnega hrošča. Nad tem ni bil preveč začuden in je poskusil še malo zaspati. Ker mu ni uspelo je začel razmišljati o svojem poklicu. Bil je trgovski potnik in poklic je bil naporen, poleg tega pa je imel zahtevnega, vzvišenega in brezobzirnega šefa. Želel je zamenjati službo, kar pa mu je preprečeval dolg staršev, ki ga je Gregor odplačeval. Ugotovil je, da je zaspal in da zamuja na delo. Zbal se je šefa. Želel je sporočiti v službo, da je bolan, a se je ustrašil, da bo šef poslal zdravnika, ki bi preveril, če je res bolan. Tudi njegovi starši in sestra so ugotovili, da zamuja službo, in so hoteli vedeti, če je z njim kaj narobe. Ker pa je imel Gregor navado zaklepiti se v sobo, niso ugotovili, da je postal hrošč.

Gregorjeva smrt

motiv: Motiv preobrazbe ima simboličen pomen in kaže na posameznikovo doživljanje samega sebe in medčloveških odnosov; motiv prehranjevanja (vztrajanje pri življenju)...

zgradba:

ideja: Ideja o odtujenosti v medčloveških odnosih, prezir družbe do umetnika in umetnosti, iskanje posameznikovega življenjskega smisla.

tema: izgubljenost posameznika, odtujenost med ljudmi, bivanjska stiska, občutek krivde, strah, utesnjenost, nasilje družbe nad posameznikom

prostor: hiša v kateri živijo, na koncu zunanja okolica

čas: asociacije na Kristusovo odrešenja sveta s smrtjo (od božiča do velike noči, na koncu se smrt umakne življenju – Gretina poroka)

slog: tradicionalen, kombinacije simbolizma in nadrealizma; situacije iz sanjskega sveta prikazuje v preprostem, hladnem, stvarnem, realistično skopem slogu

14. SLOVENJSKA KNJIŽEVNOST PRED 2. SVETOVNO VOJNO , NOB

14.1. Kosovel: Slutnja

(nominalni slog, impresionizem):

Pesem je najverjetneje nastala 1924; pesnik sam ji ni dal naslova. Iz njegove beleznice je razvidno, da naj bi bila pesem del (neuresnicenega) ciklusa, ki bi govoril o odhodu in slovesu od doma. Slutnja ima vse značilnosti Kosovelovega impresionističnega obdobja.

KONSTRUKTIVIZEM

V konstruktivističnih pesmih nam avtor predstavi svet, ki je kaotičen, zmeden, neurejen.

14.2. SREČKO KOSOVEL, EKSTAZA SMRTI

literarno obdobje/smer: slovenski ekspresionizem
zvrstno-vrstna opredelitev: lirika

Opisuje propad Evrope s čimer je mišljen propad kapitalizma, smrt prihaja ob ognju in krvi, pri čemer je napovedan strah za zeleno pokrajino, ki je tudi zapisana v uničenje. Prav tako so ljudje tisočkrat mrtvi, ker so krivi pa nikjer ni vode (simbol očiščenja). Privid strahotnega konca sveta povzroča zamaknjenost – ekstazo, katere posledica sta pretiravanje in popačenost. Ekspresionistične so tudi barve, ki so v medsebojnem ostrem kontrastu in imajo simboličen pomen, slog je patetičen.

Podobe:

- zlati stolpi in bele kupole tonejo v rdečem morju
- sončni zahod in mrtvi (evropski) človek
- kraljica, razkošna in zlata, lega v krsto
- iz oblaka lije kri v srce
- ljudje pijejo kri iz oblakov
- človek gori v ognju
- vse je krvavo, namesto vode je kri – kaže na neetičnega in nemoralnega človeka, ki propada
- rdeče, krvavo morje preplavlja zelene poljane – simbolizira revolucijo

tema: občutje kaosa, katastrofe, smrti celotne civilizacije

motiv:

zgradba: Razporejenost je pesimistično in se stopnjuje; grozi smrt, ki oznanja propad Zahodne Evrope.

ideja: Šele iz razvalin propada bo lahko vstal etično čist človek (preobrat se mora zgoditi v človeku, ki se mora otresti vseh slabih lastnosti).

čas:

slog: Ekspresionističen (težnja po spreminjanju realnosti, ekspresiven je zvočno, besedno in stavčno, pojavljajo se nerealne in pretirane podobe, v besednih zvezah so besede, ki ne sodijo skupaj, pojavljajo se kontrastne barve, idejno in smiselno so stvari urejene po načelu stopnjevanja, slog je patetičen in vzvišen-ponavljanje, premori, retorična vprašanja, vzkliki)

14.3 Kons. 5

Gnoj je zlato
In zlato je gnoj.
Oboje = 0
 $0 = \infty$
 $\infty = 0$
 $A B <$
1, 2, 3.
Kdor nima duše,
ne potrebuje zlata,
kdor ima dušo,
ne potrebuje gnoja.
I, A.

enačaj deluje paradoksalno (za kmeta je gnoj zlato, za človeka, ki ceni duhovne in ne materialne vrednote pa je zlato gnoj) vse je relativno (za ene je vrednota, za druge nevrednota ideja)

umetnost (a, b...- beseda je sestavljena iz črk – iz besed se razvije literatura) je manj (= <) cenjena kot denar (1, 2, 3. – osnova štetja denarja...)

»duša« sodobnega človeka je zlato (neprava duša; materialne vrednote) kdor ima to dušo, ne potrebuje gnoja (nematerialne vrednote) in kdor ima pravo dušo, ne potrebuje zlata posmeh človeku

14.4. Ivan Pregelj - MATKOVA TINA

Ekspresionistična novela

Zgodovinska novela (začetek 18. stol. Na tolminskem, kmečki upor, Janez Gradnik = resnična zgodovinska oseba)

Tinin oče je prisiljen, da gre skupaj s sovaščani gledat usmrtitev kmečkih upornikov. Pot je dolga 30 km, do Gorice hodijo celo noč. Matko je pijan, obupan, jezen zaradi propada upora, umrl bo njegov "zet", hčerini zaročenec in oče še nerojenega otroka – Janez Gradnik.

Naskrivaj za očetom gre Tina v visoki nosečnosti z namenom, da se bo poslovila (in tudi njen otrok) od svoje ljubezni Janeza. Oče se, ko jo vidi – misleč, da je privid – vrne domov v veri, da bo doma hčer našel mrtvo. Tina pride v Gorico prepozno, ne pride do posmrtnih ostankov. Na poti nazaj domov rodi ("s pomočjo Marije") in umre. Otrok preživi.

Pregelj s svojo zgodbo sporoča, da sta v človekovem življenju bistveni ljubezen in vera, bolj od družbenih okoliščin. Življenje je kruto, polno trpljenja in tragike, pozitiven konec življenje otroka / potomca vodje upora.

JEZIK, SLOG, VSEBINA = EKSPRESIVNO

↓

Narečne, starinske besede, svetopisemski, baročni, izrazita ponavljanja, dobesedna pon., zvočni učinki, pomenski uč., poudari bistvo, stopnjevanja, simbolika (npr. zvonjenje zvonov, pesem pijanega Matka, privid Marije (pieta), križev pot, nasprotja, kontrasti

NOVELA kratka, 1 glavna oseba (Tina), kratek čas dogajanja, zgoščen kraj, 1 dogodek (usmrtitev), presenetljiv konec, dramatičnost, realistična imena oseb in krajev

14.5. SLAVKO GRUM, DOGODEK V MESTU GOGI

literarno obdobje/smer: slovenski ekspresionizem

zvrstno-vrstna opredelitev: drama

Je kolektivna drama, ki prikazuje duševnost skupnosti, je podoba bivanjske stiske sodobnega človeka. Gogovčani so razdvojene, zlobne, pohabljenе osebe, ki živijo v zadušeni in hrepenijo po dogodku, ki bi sprostil ozračje. Glavna razkrojevalna sila v Gogi je patološka erotika, ki jo preraste samo Hana, ko ubije posiljevalca. Tesnoba Goge je Grum prikazal z grotesknimi in nadrealističnimi elementi. Drama je predvsem ekspresionistična predvsem zaradi izrazite duhovne krize.

Prebivalce mesta Goga (mesto brez dogodkov) zmede vrnitev Hane, ko se vrne domov da bi se rešila travm, ki jih ji je povzročil Prelih (posiljevalec iz zgodnje mladosti). Nikomur ne zaupa in v stiku z nasilnežem se le stežka upira, zbere pogum in ga udari s svečnikom po glavi. Misleč, da ga je ubila, prosi za pomoč Klikota, ki je vanjo zaljubljen. Klikot odnese truplo, nato se hoče ubiti še sam. ko se noč konča, je posiljevalec Prelih živ (izgubi spomin), Hana pa poskuša znova odpotovati. V soseski živi tudi grbavec Teobald, ki pomanjkanje materine ljubezni nadomešča tako, da s svojo gospodinjo igra prizor iz Strahov. S svojimi govoricami mučita mesto še neizživeti starki Afra in Tarbula. Kljub navideznemu dogodku vse ostane nespremenjeno: Klikot ostane zaljubljen v Hano, Sfra še naprej nadzoruje Elzo, da ne bi umrla, Hana pa je še vedno Prelihova ujetnica.

povzetek besedila/odlomka:***Hana in Prelih***

Hana in Tereza sta se pogovarjali v Hanini sobi. Hana se je hotela znebiti slabega občutka zaradi posilstva, zato se je zaupala Terezi, a se je zakrivala z zgodbo o izmišljeni prijateljici, ki naj bi se ji to zgodilo. Tisto dekle je bila v resnici ona, a si ni hotela priznati posilstva, čeprav je Terezi povedala, da se je posilstvo zgodilo štirikrat pri njenih 13. letih in da dekle tega ni povedalo nikomur, pač pa se je umaknilo na tuje. Ko je Tereza spoznala, da je to dekle v resnico Hana, je spremenila temo pogovora in začela govoriti o očetovem veselju ob njeni vrnitvi. Na zabavi se ji je spet približal Prelih in ji govoril o tem, da se prvega nikoli ne pozabi in da se bosta potem sestala.

motiv: Groteskni motivi izhajajo iz patoloških oseb (ne samo v posamezniku, tudi v svetu); čas izgubi vlogo, dogodki potekajo neodvisno, vse skupaj se zdi blazno.

zgradba: Dramska zgodba je razbita, ohlapna – vprašljiv je dogodek, saj se na koncu osebe znajdejo v enako brezizhodnih situacijah, kot so bile na začetku. Prav tako je zgradba drame nedoločljiva (nima razpleta).

ideja: Popačeni karikirani liki, nesmiselne misli in opisi prikazujejo realnost, svet, v katerem živimo in v njem iščemo smisel, notranji mir. Če ga ne moremo najti, začnemo bežati neubežljivemu. Človek se travme reši samo tako, da se sooči z njo; odrešilni dogodek se zgodi samo v človeku.

problem:

osebe: Travmatične (duševno pretresene ob hudem doživetju); niso več karakterji, obvladuje jih avtomatizem-bolj kot živim ljudem so podobne mrličem.

jezik: Nenavadne jezikovne zveze (vedeti rožo), didaskalije – prave scenske opombe (Klikot stoji kot prelomljen)

prostor: mesto Goga

čas: 1930

slog: Vsebuje prvine ekspresionizma (duhovna stiska, kriza vrednot, izgubljenost, negotovost), simbolizma (obupno hrepenenje Gogovcev po dogodku), nadrealizma (motiv umrlega naddavkarja, ki se sprehaja po mestu), nove stvarnosti.

14.6 PREŽIHOV VORANC, BOJ NA POŽIRALNIKU

literarno obdobje/smer: socialni realizem

zvrstno-vrstna opredelitev: epika, novela

Je zgodba o boju Dihurjev s sovražno naravo, ki jo ponazarjajo požiralniki. Njihov spopad z naravo je tragičen, kajti Dihur je ubit, njegovi otroci pa brez lastnine. V spopadu z naravo je človek sam, premagajo samo za ceno življenja kljub vsemu kaže voljo do življenja in upanje v drugačno prihodnost.

Dihurjevi so imeli majhno kmetijo, njihova zemlja je bila ilovnata, slabo rodna, uničevali pa so jo še požiralniki (voda, ki je iz globin udarjala na plano). Otrok je bilo veliko, življenje težko, mladi Dihur je moral za pastirja k bogatemu gruntarju, ki ga je pretepal, zato je ušel domov. Mati ga je skrivala pred očetovo jezo, ta ga je pretepel do smrti, odvedel nazaj k gruntarju in od takrat ima mladi napade božjasti. Ko je gospodaril sam, je hodil gozdarit in vzredil je 2 voliča, eden jim je jeseni poginil. Dihurka je hodila pomagat sosedom za kruh in zaradi napora umrla. Dihur je prevzel družinske skrbi, gospodarstvo je propadalo, življenje so mu oteževali še župnik, župan in žandarji, ki so v njem videli samo stroj za njihove koristi. Boj z novim požiralnikom je ugonobil Dihurja. Četrty dan je našel žilo, vendar se je nanj

zvalila skala. Dihurjeva domačija je prešla v roke bogatega soseda, Dihurčke pa so podtaknili po službah.

povzetek besedila/odlomka:

Dihur in Dihurka

motiv: boj s požiralniki

zgradba: Sestavljena iz 7 poglavij, ima značilnosti tragedije (spopad nasprotnih sil, notranja zgradba – središnji dogodek je nesreča, ki jo doživi Dihur). Sunkovito zaporedje dogodkov, dialog; pripoveduje v tretji osebi.

ideja:

sporočilo: Pripoved o Dihurjih, njihovem težkem življenju – vzrok tega je družba. S vztrajnostjo je sporočena tudi velika in neizmerna volja do življenja in vera v boljšo prihodnost

tema: usoda malih ljudi

osebe:

jezik: narečne besede, ekspresivno obarvane besede (prepletanje epskih in dramatskih prvin)

prostor: Koroška

čas: izšla 1935 in 1940

slog: stvaren, realističen, bogat; naravo opisuje kot živo bitje, veliko narečnih besed

14.7 PREŽIHOV VORANC, SAMORASTNIKI

literarno obdobje/smer: socialni realizem

zvrstno-vrstna opredelitev: epika, novela

Napovedujejo neizbežno spreminjanje družbenih razmer, so poziv odporu in pokončnosti. Kajžerska Meta zanosi z bogatim Ožbejem. Njune ljubezni ni mogoče ustaviti, Meta junaško prenaša ponižanje in mučenje, ker se ji noče odreči. Rojeva pankrtske otroke s čimer si pridobi spoštovanje skupnosti in posredno povzroči propad Karniške kmetije. Vsadi jim ljubezen, čast, pravičnost, resnicoljubnost, poštenost, pridnost, takšni bodo gospodarji na zemlji in prav takšna pripada jim prihodnost, če jih bojo prevzeli. Idejno povest povečuje elementarno ljubezen, materinstvo in zahteva pravičnejšo družbo.

Voranc in prijatelj se ustavita na vrhu slemena Karnic in prosita starko Nano, naj jima pove kaj o preteklosti Karnic. Zgodbo postavi 100 let nazaj, ko je na Karnicah gospodaril predzadnji Karničnik. Najstarejši sin Ožbej se je zaljubil v 17-letno kajžarsko hči Hudabivškovo Meto, in imel z njo otroka. Za Karnice je bila to velika sramota – oba je poklical na zagovor, Meto je zverinsko mučil, vendar je ona junaško trpela. Pahnili so jo na dvorišče, kjer so jo preteple domača hči in dekle – rešila jo je mati in jo poslala služiti v kraj ob Dravi. Domov je prišla roditi, čez 2 leti pa rodila drugega otroka ter za očeta pri krstu napovedala Ožbeja. Birič jo je odvedel na Karnice, kjer so jo hoteli prepričati, naj se odpove Ožbeju. Zopet so ji naložili udarce, vendar se ni vdala. Karničnik je Ožbeja hotel poročiti z bogatim dekletom z Jamnic vendar je ta v noči pred poroko pobegnil, vrnil pa pijan po 8 dneh. Oče ga je poslal v vojsko, od koder se je vrnil s prestreljeno nogo. Odslej je šepal, pil in hodil

k Meti, ki mu je rodila 9 otrok. Karničnik je še vedno nasprotoval poroki, Ožbej pa se je nekega večera pijan utopil v jezeru. Otroci so odrasli kot samorastniki, prepuščeni sami sebi in razkropljeni po svetu, Nana je najmlajša. Mladi gospodar, Ožbejev mlajši brat, je prodal Karnice in si kupil posestvo v dolini – posestvo je propadlo.

povzetek besedila/odlomka:

Hudabivški otroci

Meta je bila mati devetih otrok. Čeprav jih je vzgajala sama, so lepo rasli, saj jim je nudila vse potrebno za življenje, predvsem pa veliko ljubezni. Podoba očeta pa je pri otrocih vedno bolj bledela in počasi tudi izginila. Ljudje so jih velikokrat spraševali, čigavi so in oni so vedno ponosno odgovorili, da so hudabivški pankrti. Kmalu so jim sovaščani začeli praviti »samorastniki«. Ko so bili dovolj stari, jih je Meta poslala v boj za kruh. Težko so odhajali od doma, a jok jim ni pomagal, saj jih je bilo doma preveč, da bi Meta lahko vse preživljala sama. Tako so morali oditi v svet, kjer so si kruh služili kot pastirji, mali hlapci, drvarji, kovači in deklice. Kljub temu pa niso pozabili na svoj izvor; za to je poskrbela mati Meta. Vsako leto so se na belo nedeljo vračali k njej. Iz teh obiskov se je razvil hudabivški shod. Take navade so obdržali do Metine smrti.

Ko je imela tako zbrane vse svoje otroke, jim je veliko govorila, čeprav je bila sicer redkobesedna; naročala jim je, da morajo biti ponosni na svoj izvor, saj oni niso navadni otroci, pač pa so nekaj posebnega – so samorastniki. Svojim odraslim otrokom je izročala življenjska spoznanja in jih še enkrat opozorila na temeljne vrednote. Želela si je, da bi se tudi po njeni smrti znali boriti zase tako, da pri tem ne bi prizadeli drugih, in bi si znali kjer koli ustvariti dom. Vlivala jim je vero vase ter jih učila spoznavati in zaničevati krivico ter greh. Ta vera se je v njih utrjevala in so jo nosili s seboj, kamor koli so šli.

zgradba: Osrednji dogodek (Meto privlečejo na graščino in jo skušajo prepričati, naj se odreče Ožbeju; ker tega ne stori, jo prebičajo), razpleta se z rojstvom novih in novih otrok... novela ima okvirno zgodbo.

ideja: Trdoživost samorastnikov lahko prenesemo tudi na celoten slovenski narod, da se ne sme podrediti germanizacijskim pritiskom in da si bo le združen priboril svoje pravice.

sporočilo: Mali človek v krivičnem družbenem redu trpi zaradi materialnega pomanjkanja in zatiranja, kar vpliva tudi na njegovo osebno življenje.

osebe: Meta – kajžarska hči, najprej deklica na Karnicah, kasneje Ožbejevo zatočišče; z vsakim otrokom je bolj sprejeta v družbo. Ožbej je sin bogatega kmeta, ki se zaljubi v Meto, ji naredi 9 otrok, potem pa pijan utone; človek brez hrbtenice. Karničnik je strog, nečloveški in Meto muči, jo hoče podkupiti, da bi obdržal svoj rod

prostor: Karnice

čas: 1940

slog: Realističen, objektiv in analitičen, saj odkriva vzroke družbenega pojava in navaja njegove posledice – je nazoren, bogat (narečne besede, naturalizmi: potolčen, zabit; dramatično prikazovanje: nečloveško mučenje; ironija, metaforika).

14.8. Matej Bor - SREČANJE

Srečanje

Srečanje je najpomembnejša Borova balada. Nastala je ob prekopu trupla pesnikove žene Nine, ki so jo Nemci ranjeno predali domobrancem, ti pa so jo ubili. Balada je zelo intimna in govori o neskončni ljubezni pisatelja do Nine.

"Kje si? Ne, to nisi ti,
ti si se skrila vame,
tu te smrti ne zajame,

tu so še tvoje oči."

V prvi kitici zelo impresivno (ganljivo) opiše mesto njenega počivališča. V drugi opiše prekop trupla. V tretji ponazori grozljivost njene smrti. V četrti in peti opisuje bolečino ob srečanju z njenimi ostanki. V šesti dokaže njeno prisotnost v svojem srcu. V sedmi čuti njeno telo in duh v sebi. V osmi kitici mu daje mrtva Nina moč in oporo v bolečini njegovega življenja. V deveti in deseti ostane Boru večer spomin na ljubečo Nino. Pesem obsega deset štirivrstičnih kitic, rima je oklepajoča (a,b,b,a), stopica je daktil (-UU). Pesem Srečanje je objavljena v zbirki Pesmi.

15. SVETOVNA KNJIŽEVNOST PO 2. SVETOVNO VOJNI

15.1. ALBERT CAMUS, TUJEC

literarno obdobje/smer: eksistencializem

zvrstno-vrstna opredelitev: roman

Alžirski Arabec Meursault v prvi osebi pripoveduje o letu svojega življenja. Pomembnejši dogodki prvih treh tednov so: materni pogreb, razmerje z Marijo in uboj neznanca, zaradi katerega je 11 mesecev zaprt in usmrčen. Meursault živi sam, dolgočasno in statično, ničesar ne čuti, ne do matere, ne do Marije. Življenje sprejema kakršno je, ne zanimajo ga vzroki za dogodke, je brezčuten in brezbrizen. Ob materini smrti je naveličan in utrujen, zato mu je vse neprijetno. Čustvom do Marije se upira. Na sprehodu ob morju strelja ob bežnega znanca, zaradi neprištevnosti, ki jo je povzročilo slepeče sonce. Med sodnim postopkom se razkriva njegova ravnodušnost, ki je drugi sploh ne razumejo, ker živijo z lažnimi predstavami o sebi. Meursault ve, da mora odgovorno sprejeti kazen, zaradi moralne pokvarjenosti je obsojen na smrt. V zaporu spozna, da je življenje popolnoma nesmiselno, zato noče nikakršne tolažbe, niti duhovnikove. Pred smrtjo je poln izjemnega veselja, počuti se zlitega z naravo. Njegova smrt je protest proti lažni morali družbe. Roman kaže tragično človekovo usodo v svetu brez smisla, občutek odvečnosti, tujosti in ravnodušnosti. Na koncu se izkaže, da Meursault ima nekaj vrednot (samospoznanje, iskrenost, osebna odgovornost in volja do bivanja). Nesmiselnosti se je mogoče upreti z ustvarjanjem brez iluzij.

povzetek besedila/odlomka:

Uboj

Uboj opisuje osrednji dogodek romana, ki odločilno poseže v Meursaultovo življenje. Meursault skrajno ravnodušno sodeluje pri razburljivem prepiru med prijateljem in Arabcem, nato pa povsem nenačrtovano, naključno, pa tudi brez pravega motiva – v sodnem procesu kot razlog za uboj navede sonce, ki se v odlomku pojavlja zlovesče pogosto – enega od Arabcev ustreliti.

Upornim človekom

Meursault je obsojen na obglavljenje. K njemu pride spovednik. Skušaja ga pripraviti do kesanja, do spoznanja o krivdi, prizadeva si da bi vsaj malo omajal njegovo brezbriznost, vendar mu ne uspe. Nasprotno, dialog z duhovnikom Meursaultu celo pomaga, da se jasno zave neizogibnosti in nepremagljivosti absurda kot človekovega stanja v svetu.

motiv: motiv materine smrti in pogreba, motiv pripekajočega sonca in neznosne vročine, motiv odnosa med Mersaultom in Marijo, motiv zvodnika (Raymond), nenaklepnega umora, zapornika in obsojenca na smrt, motiv krivde, sodbe, motiv upornika in motiv tujca

zgradba: Roman je sestavljen iz dveh delov: prvi obsega 6 poglavij, drugi pa 5 poglavij, šesto poglavje prvega dela je vrh romana. Roman ima sintetično zgradbo, dogodki si sledijo v zaporedju

ideja: absurd oz. nesmisel, razmerje med človekom in svetom, ki se med seboj ne ujemata

osebe: Mersault: glavni junak romana, v življenju ničesar ne obžaluje in ničesar ne upa, na nikogar ni čustveno navezan

prostor: v prvem delu Alžir, hiralnica v Marangu, obala..., v drugem delu ječa

čas: v prvem delu trije tedni, v drugem delu 11 mesecev

slog: tradicionalen, pripoved je enostavna in prvoosebna

16. SLOVENSKA KNJIŽEVNOST PO 2. SVETOVNI VOJNI

16.1. Menart: Croquis

(intimizem v povojni poeziji, analiziraj jezik in stil):

Kratka obnova: pisatelj sedi v kavarni za marmornato mizo, katera je zelo mrzla. Poleg tega pa pije konjak. Ko se mu le ta po pomoti polije, in kozarec ni več poln, začne s prstom risati po mizi. Luzica politega konjaka mu služi kot paleta, njegov prst pa mu služi kot copic. Na marmornato mizo nariše hišo, do katere vodi stezica, poleg pa je se lepo dekle ki polezava v travi. Njegove sanje pa se razblinijo v trenutku, ko pride natakarkar, pobriše njegovo mizo, ter s tem unici njegovo sliko. Na koncu pa jezen zaklice za natakarkarjem naj mu prinese še en kozarec konjaka.

- Pesem Croquis je izšla v zbirki Casopisni stih
- Sporocilo je, da je treba v življenju vztrajati
- Sestavljena je iz štirivrstnic
- Rima je ABBA - oklepajoca
- Risba je simbol odtujenosti
- Slog je nemoderen
- Pesem je preprosta
- Gre za realisticno slikanje sveta

16.2. Pavček: Še enkrat glagoli

(bivanjska tematika v pesmi, analiziraj jezik in slog):

Pesem se enkrat glagoli je izšla prvič v zbirki Dediscina in je odziv oziroma vibracija na pesnikovo starejšo pesem Glagoli (izšla je v zbirki Ujeti ocean). Starejša pesem je krajša, saj ima le 3 kitice, medtem ko ima novejša kar 6 kitic. Obe pesmi imata podoben, zasekan ritem in izpeljane rime. Zanimiva je seveda uporaba glagolov (nedoločnikov) v obeh pesmih. V prvi so izstopajoci: misliti, rusiti, rasti, biti, ljubiti, plavati. V drugi pa: stati, molcati, jokati, dajati, znati, spat. Nedvomno prevladuje v prvi aktivisticna, v drugi pa pasivisticna naravnost.

16.3. KAJETAN KOVIČ, JUŽNI OTOK

literarno obdobje/smer: intimizem
zvrstno-vrstna opredelitev: lirski pesem

Južni otok upesnjuje iskanje ideala razpeto med upanje in dvom, ki se izmenjujeta skozi celo pesem. Pesem sporoča, da je verjeti sama po sebi vrednota.

Da otoka ni dokazuje lisa iz megle, slutnja. Če v otok verjameš obstaja, če ne verjameš ne obstaja. Otok je lisa iz megle, slutnja da ga ni. Otok je upanje, hrepenenje po nečem; osebno zatočišče, tvoj ideal....

povzetek besedila/odlomka:

Južni otok je prisposoda za smisel življenja; *morje, bela voda* sta metafori za življenje, v katerem človek simbolično išče smisel, obstoj in nevidnost otoka. *Tematika je bivanjska*; pesnik poudarja težnje po utopiji, idealiteti, niha med upom, da južni otok je, da torej obstaja in strahom, da ga ni, torej hrepeni in dvomi (je med svitom in temo). Slutnja o obstoju južnega otoka se lahko sprevrže v bojazen, da ni ničesar in da ne bomo nikoli našli, kar iščemo. A voda se odpre / in močna zvezda vzide / in nova ladja pride / in južni otok je. Obstoj »južnega otoka«, ki daje človeku smisel, je odvisen le od volje in moči vere (močna zvezda) vanj, saj se razkrije le trdo verujočim. Obstoj otoka je poudarjen z glagolom »je« (biti).

motiv: južni otok, verjeti je samo po sebi vrednota

zgradba: Sestavljena je iz petih štirivrstičnic z urejenim ritmom in oklepajočo rimo (abba)

ideja:

čas: 1976

slog: nasprotje (In neizmerno traja. / In v hipu gre na dno.), ki ponazarja nihanje med upom in strahom, mnogovezje (v zadnji kitici: in, in, in), okrasni pridevki (grenke oljke), posebitev (morje je pijano), metafore (močna zvezda, južni otok...)

16.4.DANE ZAJC, ČRNI DEČEK

literarno obdobje/smer: alienativna lirika ali lirika odtujitve

zvrstno-vrstna opredelitev: lirski pesem

Črni deček prikazuje samotnega človeka, ujetega v negostoljubno naravo in ogrožajočo družbo. To lahko razumemo kot podobo pesnika sredi razpadajočega sveta, ki mora peti (spustiti ptice), čeprav v tem ni nikakršnega smisla (razpadanje ptic). Strahotno sam sredi razkroja in minevanja sizifovsko vztraja. Veliko je pik, povedi. Kitica je svobodna. Številna so ponavljanja, paralelizem členov, anafore, metafore (stene neba se sprehajajo, žalost kaplja skozi steklene kosti – deček je žalosten in krhek). Črna barva upodablja črno ovco, pomeni da je deček drugačen od drugih, drugačen je zaradi svojih ptic, zaradi vztrajanja.

povzetek besedila/odlomka:

Pesem je brezosebna. Deček je v puščavi, v naročju ima ptice, njegova naloga je spuščati ptice. Ptice razpadajo vendar deček mora to početi, ker je sam. Deček se počuti žalostno. Steklene kosti pomenijo krhkost. Ogroža ga narava, ker je v puščavi, kače, sonce in luna, starci (Človek je osamljen. Ogroža ga družba in narava.) Vse se uniči vendar vztraja. Pesem lahko razumemo kot: Deček je pesnik, ptice so pesmi. Njegovo poslanstvo je pisati pesmi

kljub vsemu. Deček je podoba vztrajnosti. Lahko pa gre za osamljenega človeka, ki vztraja v krutem svetu. Pesem je eksistencialistična, ker človek vztraja kljub absurd.

motiv: deček z naročjem polnim ptic

zgradba: Oblika pesmi in verz sta svobodna. Pesem je sestavljena iz sedmih različno dolgih kitic z različno dolgimi verzi.

sporočilo: Vztrajanje pomeni odločitev za življenje, kakršno že je. Kljub temu, da se vedno znova in znova ponavljajo situacije ogroženosti, jim bomo vedno kljubovali z ideali in novim hrepenenjem.

prostor: puščava

čas:

slog: Slog je ekspresionističen: *vzdušje* v pesmi je grozljivo, temačno. Ekspresionistična je tudi *simbolika barv*: črna, rumena, siva. *Besede in besedne zveze* v pesmi so značilne za ekspresionizem (črni deček, puščava, groza, razpasti v meso, razpasti v pepel...) Poleg simbolov je v pesmi *ponavljanje* (stojiš, ptice), *paralizem* (Zjutraj zagledaš... / Opoldne pridejo... / Ampak podnevi... / Ponoči jih ubijejo...), *nasprotja* (Ptice, ki vzlete. / Ptice, ki razpadejo.), *nagovor* (Stojiš na rumenem pesku puščave.), *primero* (kot sive ujede) in *okrasne pridevke* (tenke kačje vijuge, zlobno sonce, ledene zvezde), metafore (črni deček, steklene kosti)

16.5. GREGOR STRNIŠA, VEČERNA PRAVLJICA

literarno obdobje/smer: alienativna lirika ali lirika odtujitve

zvrstno-vrstna opredelitev: lirska pesem

Večerna pravljica je antiteza med pravljичnostjo in realnostjo oz. med fantazijsko podobo narave in dogajanjem v človekovem svetu. Narava ponoči vživi, prikazana je nevsakdanje, pretirano. Ljudje pa spijo kot miši. So torej siti, požrešni, samovšečni in so žrtve lasnih iluzij.

Prvi dve kitici zarišeta pravljico. Tretja kitica je nasprotje prvima dvema, ker je na drugi strani gozda; govori o ljudeh, ljudje so statični, poskrbijo samo zase. Sanjajo o tem kar se dogaja v 1. in 2. kitici. Sporočilo te pesmi je, da so ljudje žrtve iluzij, so kot miši.

povzetek besedila/odlomka:

Pesem Večerna pravljica lahko razdelimo na dva dela. V prvih dveh kiticah srečamo fantastičen svet v gozdu: drevesa se odpro in v njih začnejo biti srca, od lune visi siv lišaj, kamni hodijo naokrog in grizejo mehke obraze gob. V tretji kitici se preselimo na drugo stran gozda, kjer v svojih hišah spijo ljudje, z njimi pa se igrajo mačke sanj.

motiv: realno povezuje z nerealnim (sanjskim svetom)

zgradba: Pesem ima štirivrstične kitice z urejenim ritmom, namesto rime pa imamo v prvih dveh kiticah asonanco (pokom – bobnov), v zadnji kitici se pojavi rima.

ideja: Obstaja nek višji, skrivnosten svet, ki ga ljudje ne zaznavamo, a se v sanjah in v podzavesti poigrava z nami, varnega zavetja, kamor bi se lahko skrili, pa ni

prostor: gozd

čas: noč

slog: posebitve (se dvigajo veliki kamni), okrasni pridevki (suh pok, temna srca, žolta luna, mehki obrazi gob), primere (kakor orjaški sivi pajki, kot dolge sive miši), sinestezija (suh pok), simboli (glas daljnih bobnov: simbol nekega hrepenenja, mačke: simbol za sanje), rima (hiši – miši)

16.6. TOMAŽ ŠALAMUN: STVARI 5

NASTANEK:

1964: Tomaž Šalamun je prvič nastopil. Tega leta je prepesnil Župančičevo Dumo. Župančič je svojo pesem začel: »Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti/.../« Šalamun pa svojo: : »Hodil po zemlji sem naši in dobil čir na želodcu/.../«. Ta dogodek je za takratno družbo predstavljal škandal in Šalamun je nekaj dni preživel v zaporu. Njegov odnos je bil zbadljiv, posmehljiv. 1966 je izšla njegova pesniška zbirka Poker in predstavlja prelom s tradicijo, ravno zaradi tega je morala iziti v samozaložbi. Naslov zbirke pove, da gre za igro s kartami. Avtor se v svoji zbirki ne igra s kartami, ampak z besedami. Takšnemu načinu rečemo ludizem – igra besed.

V svoji pesmi vnaša tuje frazeme, ne upošteva pravopisnih pravil, njegova snov je tok zavesti. Sporočilnost je takšnim besedilom v breme.

Pesem Stvari 5 je iz cikla sedmih pesmi z naslovom Stvari in je iz pesniške zbirke Poker.

MOTIVNO – TEMATSKA ANALIZA:

Vodilni motiv: odgovornost lastnost, ki je lastna le človeku, človek si jo je izmislil in sedaj je nesrečen. Pesem je družbenokritična – avtor se v njej posmehuje odgovornosti.

SPOROČILO:

Iz zadnjega verza lahko razberemo dve sporočili:

1. pesem je ena sama igra besed – ludizem, sporočila iz take pesmi ne moremo izluščiti
2. odgovornost je sredstvo za manipuliranje z ljudmi

Avtor je po obliki modernist.

JEZIKOVNO – SLOGOVNA ANALIZA:

V pesmi avtor ne upošteva pravopisnih pravil. Pesem si sicer začne z veliko začetnico, nima ne končnih in nekončnih ločil. Med besedami in besednimi zvezami ni ne logične povezave, tradicionalnih figur je zelo malo.

16.7. EDVARD KOCBEK: ČRNA ORHIDEJA

NASTANEK:

Novela je izšla v zbirki štirih novel z naslovom Strah in pogum (1951). Zbirka je pomembna, saj predstavlja prelom s tradicijo, in sicer se z njo konča črno – belo slikanje partizanstva. Literarna kritika je delo označila kot delo, ki poskuša razvrednotiti partizanstvo, če pa pozorno beremo, razberemo, da temu ni tako. Avtorja zanima bivanjska tematika oz. strah in pogum, ki se nahajata znotraj posameznika, tudi partizana, še več, zanima ga boj med osebno resnico – lastno vestjo in zgodovinsko resnico – brezpogojna vdanost ciljem partizanstva.

VSEBINA:

Komandant Gregor med izvidnico zagleda nemškega vojaka in črno laso dekle, ki temu vojaku nekaj kaže. Vojaka ustrelji, dekle pa ujame in jo odpelje v partizanski tabor. Med potjo se pogovarjata in Gregor izve, da je črno lasi lepotici ime Katarina. Gregorja prevzame njena lepota, vso pot pa ga omamlja vonj po črni orhideji, ki veje iz njenega šala. Kasneje Katarina lepota prevzame tudi preostale partizane. Ker je molčala in govorila o neki osebni krivdi, so si njen molk razlagali kot priznanje in jo obsodili na smrt. Naloga krvnika ali likvidatorja je pripadla Gregorju. Pred izvršitvijo obsodbe je Katarini izpolnil zadnjo željo: umreti je hotela v poročni obleki. Po likvidaciji pa se je Gregor posvetil hajki (sovražnikov napad na enoto).

MOTIVNO – TEMATSKA ANALIZA:

Novela ima erotične razsežnosti: njun objem na koncu imamo za simbolno poroko, Gregorjev strel pa za spolni akt.

SPOROČILO:

V času NOB – ja se niso borili le partizani na eni in sovražniki na drugi strani, ampak tudi strah in pogum znotraj posameznika – partizana. Partizan, ki se je bojeval za dobro, je pri tem lahko naredil veliko slabega. Gregor je odkril, da ne obstaja sama ena resnica.

JEZIKOVNO – SLOGOVNA ANALIZA:

Besedna zveza črna orhideja ima simbolne razsežnosti, kaj točno simbolizira, pa ostaja skrivnost, tako kot je skrivnostna Katarinina osebna krivda. Besedno zvezo si lahko razlagamo kot dva pogleda na en dogodek, dve perspektivi in potemtakem dve resnici.

Beseda črna bi se lahko navezovala na strah, smrt ali krivdo. Beseda orhideja (ob njej pomislimo prej na belo kot na črno barvo) pa bi se lahko nanašala na pogum, življenje nedolžnega človeka (Katarinina krivda ni dokazana). Vsekakor pa je besedna zveza pravo nasprotje poročni obleki.

Še vidnejše mesto pa zavzema eksistencializem, in sicer personalizem – religiozna oblika eksistencializma, ki trdi, da je vsak posameznik svoboden, dejaven, zato se mora odločiti sam. Tudi Gregor se je odločil za zgodovinsko resnico, za brezpogojno vdanost ciljem partizanstva. Žal pa mu to dejanje ni prineslo sreče, še manj odrešitve.

V noveli opazimo dialog, refleksijo (partizani razmišljajo o življenju in smrti, krivem in nedolžnem in ko Gregor razmišlja o pravilnosti svojega početja).

Izpostaviti velja še lirične opise narave, ki dajejo noveli poetični pridih.

16.8. CIRIL KOSMAČ, TANTADRUJ

literarno obdobje/smer: eksistencializem

zvrstno-vrstna opredelitev: novela

Je okvirna novela o neuresničljivem iskanju sreče, ki jo prinese le smrt. Je Kosmačev odziv na kaotičen atomski vek. Je njegovo hrepenenje po sreči, ljubezni in svobodi. Dogajanje se odvija na robu normalnega. Na semnju se srečajo štirje norčki, ki govorijo vsak po svoje. Za besede drugih so zaprti ter so prisposodba sodobnega človeka, katerega nihče ne posluša. Tantadruju, ki išče pravo pot do smrti kakršno bo potrdila tudi cerkev, pomagajo in ga živega skoraj zakopljejo, vendar jih župnik razpošlje vsakega po svoji dolini. Tantadrujevo iskanje smrti je ironija na človeško samouničevalnost. Tragikomične usode norčkov sporočajo: Da je življenje kljub trpljenju lepo, da sme vsakdo misliti po svoje, da imajo prav vsi ljudje svoje kvalitete. V Kosmačevi noveli se prepletajo različne slogovne prvine: eksistencialistične (sreča je smrt, volja do življenja), realistične (opisi prizorišč), simbolične (zvonci, pesmi, vrtiljak, golobi), fantastične (prividi uničenja, krvavi mesec). Jezik je zelo bogat.

povzetek besedila/odlomka:

Na semnju

motiv: podobe iz fantastičnega (Tantadrujevo razmišljanje o smrti – ni vedel kakšna je smrt; podoba vrtiljaka, ki jo Tantadruj vidi kot črnega okostnjaka brez svoje lobanje, podoba krvavega meseca) in pravljичnega (jedro je pravljica o iskanju sreče) sveta.

zgradba: okvirna novela

ideja:

osebe: Tantadruj – vaški norček, je telesno in duševno prizadet, hrepeni po smrti – po sreči.

Luka Božorno – boserna – norček, ki pravi da je treba zidati navzdol, naravnost v zemljo

Rusepatatis (repa in krompir) – znorel je, če je kdo pred njega dal repo in krompir

Matic Enaka Palica – njegov cilj je olupiti palico tako, da bo na obeh koncih enako dolga

Najdeni Peregrin – pavliha, ki lepo poje

Hotejc – kmet, zaščitnik norcev

prostor: okolica Tolmina

čas: 1959

16.9. VITOMIL ZUPAN, MENUET ZA KITARO

literarno obdobje/smer: modernizem (moderne roman)

zvrstno-vrstna opredelitev: roman

Menuet za kitaro je vojni in avtobiografski roman, ki prikazuje odnos sodobnosti do vojnega časa. Pripovedovalec je glavni junak Berk. Prepletata se 2 zgodbi v dveh časih, ena v Španiji v 70. letih, druga na Slovenskem med 2. vojno. V Španiji Berk sreča nekdanjega nemškega vojaka s katerim razglabljata o vojni in ugotavljata kako je človek vedno žrtev zgodovine. Vojna zgodba prav tako prikazuje Berka avanturista, hazarderja, ki odide v partizane, ker želi izzivati. Vojno jemlje za osebno zadevo, kar se kaže v prizorih reševanja z begom ali v erotičnih prizorih. Večino jo prebija z Antonom, španskim borcem, ki je njegova protiutež, zlasti njegovemu individualizmu in radikalizmu. Je nekakšen njegov drugi jaz. V pogovorih med njima se odkriva vrednotenje in komentiranje pojavov. Roman sicer prikazuje zgodovinske dogodke (spopade, hajke, osvobodeno ozemlje) in zgodovinske osebe, vendar je vse doživeto skozi Berkovo dožemanje. V tem se kaže Zupanov modernizem. Ideja romana je, da revolucija s svojimi zahtevami omejuje svobodo posameznika, vendar mora ta ostati zvest samemu sebi.

povzetek besedila/odlomka:

Človek je »statist na robu dogajanja«

Vojna spremeni človeka

V vojni človek ne sme razmišljati o nobenih drugih stvareh, razen o vojni.

Franz ni pomemben. V vojni moraš ubijati

motiv:

zgradba: V zgradbi romana se prepletata sedanost in preteklost s tokom zavesti – Berkovih misli in asociacij, kar učinkuje modernistično. Roman je sestavljen iz osmih poglavij.

osebe: Berk, glavna oseba v delu, je intelektualec, poln dvomov, neprilagojen, niti pogumen, vendar kot komandir čuti odgovornost do svojih junakov, ni sposoben resnične ljubezni, velika vrednota je zanj tovarištvo. Kljub grozotam Berk spozna, da je življenje vrednota in kako pomembni so medčloveški odnosi

slog:

16.10. Zidar: Sveti Pavel

(družbenokritični realizem v romanu, jezik in slog romana):

Roman je sestavljen iz šestih samostojno naslovljenih poglavij: Mir, Žetev, Črni veter, Sveti Pavel, To in še pismo ter Lov. Potek glavnega dogajanja je zgoščen na začetku in na koncu romana.

Zgodba se pleče okrog bratov Frenka in Žana Debevca, veteranoma vojnega časa. Med njimi obstaja le ena razlika: Žan je imel srečo pri odločitvi, na katero stran naj se postavi. Izbral je partizane. Frenk, katerega sreča se je odločila, da mu bo lagala, pa je pristal pri belogardistih. Usodna napaka. Tako si je mislila tudi zmagovalna rdeča oblast in sklenila, da ga bo preganjala.

Brata se vendarle pobotata in Žan za nekaj časa skrije Frenka. Hkrati neha hoditi na seje komunistične partije, zaradi česar kmalu prevzame vlogo osumljenca številka ena za skrivanje izdajalca. Njegovo obračanje na bratovo stran ima več razlogov. Prvi je v njegovi instiktivni človečnosti, ko se odpira bratovemu trpljenju in njegovi stiski. Drugi razlog je v razočaranosti nad razvojem povojnih dogodkov, ko ni več razumevanja med partizani in kmeti, temveč oblast nastopa s silo in ima do kmetov velikanske zahteve, prisvaja si sadove njihovega dela v imenu obnove in razredne politike. Na Žana pa vpliva tudi njegova žena, ki ga nenehno odganja od aktivizma.

Partija je kmalu prikazana v pravi luči. Njihov program je le pretveza za načrtno izmозgavanje kmeta. Njihova temeljitost pri tem je kar malce groteskna. Zdi se, da so za kmeta najslabši časi šele prišli, nemara celo slabši od vojnih.

Roman je dobil naslov po šestem poglavju. Hkrati je to ime zvonika, v katerem se Frenk skrrije, ter simbol trpljenja. Človek navsezadnje lahko zbeži od družbe in njene kazni, ne more pa ubežati lastnemu občutku krivde, ki ga razjeda. Je kot črviv upornik, v katerega je pravkar zarezal že triindevetdeseto zarezo. Na podoben način krivda reže vanj svoje zareze. Njegov propad je le še vprašanje časa.

To se zgodi na koncu romana. Zanimiv je prizor, ko ga odpeljejo vklenjenega in visi v zraku krivda izdajalca pomešana s krivdo izdajalcev izdajalca.

16.11. DOMINIK SMOLE: ANTIGONA

Motiv Antigone:

Antigona Dominika Smoleta fabulativno sloni na znani antični mitični zgodbi, ki jo je oblikoval Sofokles v svoji Antigoni. To je zgodba o nepokorščini in uporih posameznika proti družbi, državi in despotizmu. Problem spopada med osebnim etičnim čutom in državnimi zakoni je bil večkrat obravnavan.

Eksistencialistične ideje v delu:

Smole je mit izvirno prenovil: uvedel je eksistencialistične ideje svobode, odgovornosti, upora in tveganja, pa tudi nesmisla in moralne nepoštenosti. Iskanje Polineikovega trupla je iskanje višjega življenjskega smisla, globlje življenjske resnice, upor zoper malomeščansko samozadovoljstvo. Antigono iskanje po njeni smrti nadaljuje Paž, ki poudarja vero in nujnost človekove osveščenosti in aktivnega etičnega ravnanja.

Poetična drama:

Oblikovno je delo poetična drama. To je drama 20. stoletja, ki v nasprotju z realistično in naturalistično dramatikom obravnava lirsko snov v izrazitem poetičnem slogu, pogosto v verzih ali v prozi, ki je močno ritmizirana. Značilno za Smoletovo Antigono je, da Antigona osebno ne nastopi (fizično ni prisotna). Njeno mišljenje in delovanje predstavljata sprva njena sestra Ismena, nato pa Paž.

16.12. DRAGO JANČAR, VELIKI BRILJANTNI VALČEK

literarno obdobje/smer: sodobna dramatika

zvrstno-vrstna opredelitev: moderna groteskna drama (moderna groteska)

Prikazuje nasilje totalitarne države nad posameznikom. Zgodovinarja Simona Verba, raziskovalca poljske vstaje so po pijanski noči prijeli in zaprli v zavod Svoboda osvobaja, kombinacijo zavora in norišnice. Tu bodo zlomili njegovo osebnost, ga preosebili, spremenili v drugega človeka. Simon se z vso močjo upira, vendar zaman, ne med zdravniki, ne med pacienti ne najde poslušalca. Dokončno ga stre nori bolničar Volodja, ki mu amputira zdravo nogo, s čimer ga preoblikuje v poljskega oficirja Drohojowskega, čigar vlogo je Simon preučeval. Odslej govori samo še poljsko in postane enak vsem drugim pacientom z zlomljenimi osebnostmi. Na zabavi, ki jo ves čas pripravljajo, Simon z Ljubico zapleše Chopinov valček (umetnost predstavlja kratko svobodo).

Totalitarna oblast kroti upornike, jih prisilno zdravi in jih spreminja v ubogljive igračke. Poanta je: Vsi smo v... (zavodu, godlji, v nekem sistemu nesvobode). Umetnost preživi v vsakem režimu.

povzetek besedila/odlomka:

Simon in Doktor

Volodja prevzame oblast

motiv: posameznik kot individualist, oblast, umetnost, represija nad posameznikom,

zgradba: Drama v treh dejanjih. Po zunanji zgradbi ustreza tradicionalnim dramam. Ima dramski trikotnik (vrh predstavlja odrez Simonove zdrave noge), sicer pa je drama absurdna moderna groteska.

osebe:

prostor:

čas:

slog: